

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Hukuk Fakültesi Dergisi
Erzincan Law Review

Cilt/Vol: XXIV Sayı/No: 1 - 4 Aralık/December 2020

Türkiye’de Yüce Divan: Eleştiriler ve Çözüm Önerileri
The Supreme Court in Turkey: Critics and Solutions

Dr. Öğr. Üyesi Berkan HAMDEMİR*

ÖZ

Bu çalışmanın konusu, dünyada ve Türkiye’de uygulanan Yüce Divan sistemleri, Türkiye’deki Yüce Divan sistemine yöneltilen eleştiriler ve bu eleştirilere çözüm getirecek bir Yüce Divan sistemi önerisidir.

Çalışmanın amacı, adil yargılanma hakkı çerçevesinde Türkiye’deki Yüce Divan sistemine yöneltilen eleştirilere çözüm getirebilecek bir Yüce Divan Sistemi önerisinde bulunmaktadır.

Çalışmada, literatür tarama ve betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmanın sonunda, yasama organı sistemi, temyiz mahkeme sistemi, anayasa mahkemesi sistemi ve karma sistem içerisinde, mevcut yapı içerisinde Türkiye’de adil yargılanma hakkını gerçekleştirmeye en müsait sistemin karma yapılı yüce divan sistemi olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yüce Divan, Anayasa Mahkemesi, yasama organı sistemi, temyiz mahkeme sistemi, anayasa mahkemesi sistemi, karma sistem, yüce divan sistem önerisi, adil yargılanma hakkı.

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Mali Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

E-posta: berkanhamdemir@mu.edu.tr. ORCID: 0000-0001-5764-0189.

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Geliş Tarihi: 12.08.2021 / **Makale Kabul Tarihi:** 20.09.2021.

Atf: Berkan Hamdemir, “Türkiye’de Yüce Divan: Eleştiriler ve Çözüm Önerileri”, EBYÜ-HFD, C. XXIV, S. 1-4, Aralık 2020, (1-40).

ABSTRACT

The subject of this study is the Supreme Court systems applied in the world and in Turkey, the criticisms directed at the Supreme Court system in Turkey and a proposal for a Supreme Court system that will bring solutions to these criticisms.

The aim of the study is to propose a Supreme Court System within the framework of the right to a fair trial that can provide a solution to the criticisms directed at the supreme court system in Turkey.

In the study, literature review and descriptive analysis method were used.

At the end of the study, it has been concluded that the system that is most suitable for realizing the right to a fair trial in Turkey within the existing structure, among the legislative system, the appellate court system, the constitutional court system and the mixed system, is the mixed supreme court system.

Keywords: Supreme Court, Constitutional Court, legislature system, appellate court system, constitutional court system, mixed system, supreme court system proposal, right to a fair trial.

GİRİŞ

Üst düzey kamu görevlilerinin ceza sorumlulukları, kamusal ve sosyal statüleri nedeni ile tarihsel süreçte hep büyük bir önemi haiz olmuştur. Bundan dolayı üst düzey kamu görevlilerinin görev suçlarından dolayı yargılanmaları için genellikle “Yüce Divan” dediğimiz ayrı bir ceza mahkemesinde yargılanmaları usulü benimsenmiştir.

Osmanlı-Türk Anayasa Hukuku tarihinde de üst düzey kamu görevlilerinin ceza yargılamasını yapmak üzere Yüce Divan, “Divan-ı Âli” adıyla ilk defa Türk anayasa hukuku sistemine girmiştir. Daha sonra yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk anayasası olan 1924 Anayasası da 1876 Anayasası’ndakine benzer bir Yüce Divan sistemini benimsemiştir. 1961 Anayasası ile 1876 ve 1924 Anayasası’nın öngörmüş olduğu sistemden bir kopuş anlamına gelecek şekilde yeni bir Yüce Divan sistemi benimsenmiş ve bu yetki Anayasa Mahkemesi’ne verilmiştir. 1982 Anayasası’nda da aynı uygulama devam ettirilmiştir.

Türkiye’de neredeyse her yeni anayasa yapılması tartışmalarında, Yüce Divan kurumu da tartışmaya açılmaktadır. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının hazırlamış oldukları anayasa taslakları başta olmak üzere, hazırlanan çeşitli anayasa taslaklarında Yüce Divan kurumunun yapılacak

yeni bir anayasada nasıl olması gerektiği konusunda çeşitli öneriler ileri sürülmektedir. Söz konusu önerilerin daha çok, bu yetkinin Anayasa Mahkemesi'nden alınıp Yargıtay'a verilmesi yönünde yoğunlaştıkları görülmektedir. Aslında mesele Yüce Divan sıfatıyla yargılama yetkisinin hangi mahkemeye verileceğinden ziyade; Yüce Divan yargılamasına ilişkin sorunların neler olduğu, adil yargılama hakkına ilişkin hangi eksiklikleri barındırdığının tespitinin yapılması ve yapılacak tespite göre bu sorunların mevcut sistem içinde mi yoksa yargılamayı yapacak olan mahkemeyi değiştirmekle mi çözümlenip çözülemeyeceğine karar verilmesidir.

Bu çalışmada, önce Türk anayasa sisteminde geçmişten günümüze üst düzey kamu görevlilerinin yargılanması için nasıl bir Yüce Divan sisteminin öngörüldüğü ortaya konulacaktır. Daha sonra bugün uygulanmakta olan Yüce Divan sisteminin yaşadığı sorunlar üzerinde durulacaktır. Bu sorunlar bağlamında çeşitli sivil toplum kuruluşlarının hazırladıkları anayasa taslaklarındaki Yüce Divan sistemi önerileri belirtildikten sonra yeni bir Yüce Divan sistemi önerisine ihtiyaç olup olmadığı; eğer böyle bir ihtiyaç var ise nasıl bir Yüce Divan sistemi kurulması gerektiği konusunda ortaya bir öneri konulmaya çalışılacaktır.

I. YÜCE DİVAN

A. Kavram ve Tanım

Arapça kökenli olan “divan” kelimesi, büyük meclis; idare işlerine bakan bilgili, nüfuzlu kimselerin, toplandıkları yer¹, ‘davaların dinlenip gereken hükümlerin verildiği meclis’² anlamlarına gelmektedir. “Yüce” ise büyük, ulu, ulvi anlamlarına gelmektedir.³ O zaman terim, anlam olarak “Yüce Divan”⁴ bilgili kimselerin toplandıkları, davaların dinlenip karara bağlandığı büyük meclis olarak tanımlanabilir.

Osmanlı-Türk Anayasalarına baktığımızda genelde Yüce Divan’da kimlerin yargılanacağından bahsedildiğini ancak Yüce Divan’ın ne olduğunun tanımlanmadığını görmekteyiz. Örneğin, 1961 Anayasası’nın 147/2 maddesinde: “*Anayasa Mahkemesi ... Cumhurbaşkanını, Bakanlar*

1 “Divan Kavramı”, <http://www.osmanlicaturkce.com/?k=divan&t=@>, E.T. 25.04.2021.

2 Hüseyin Özcın, Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü, 4. Bası, Yeni Desen Matbaası, Ankara 1975, s. 156.

3 “Yüce Kavramı”, <https://sozluk.gov.tr/>, E.T. 25.04.2021.

4 Murat Yanık, Yüce Divan, Derin Yayınları, İstanbul 2008, s. 8 (5. dipnottan).

Kurulu üyelerini Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Yüksek Hâkimler Kurulu ve Sayıştay, Başkan ve üyelerini, Cumhuriyet Başsavcısını, Başkannüzcüsünü, Askerî Yargıtay Başsavcısını ve kendi üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar” denilmiş ancak Yüce Divanın bir tanımı yapılmamıştır. Keza 1982 Anayasası’nın 148/3 maddesinde de: *“Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcı vekilini, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar. Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divanda yargılanırlar”* denilmiş fakat Yüce Divanın ne olduğu tarif edilmemiştir. Benzer durum Kânûn-ı Esâsî (m. 92) ve 1924 Anayasası’nda (m. 61) da söz konusudur.

1982 Anayasası’ndaki düzenlemeden hareketle Türk Anayasa sistemindeki Yüce Divanı: *“Cumhurbaşkanını, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanını, Başbakanı ve Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasada belirtilen yüksek mahkemelerin başkan ve üyeleri ile başsavcılarını ve başsavcı vekillerini, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) başkan ve üyelerini, Genelkurmay başkanını ve kuvvet komutanlarını görev suçlarından dolayı yargılamaya yetkili yüksek mahkeme”* olarak tanımlayabiliriz. Bu teknik tanımı biraz sadeleştirerek Yüce Divan’ı, daha genel bir ifadeyle “yasama, yürütme ve yargı alanında üst düzey sorumluluk içeren mevkileri işgal eden kamu görevlilerinin yargılandığı yüksek mahkeme” olarak tanımlamak da mümkündür. Anayasa Mahkemesi’nin Yüce Divan sıfatıyla yargılama yaparken, nitelik itibarıyla bir nevi ihtisas ceza mahkemesi olduğu söylenebilir.⁵

B. Amaç

Suç işlediği iddia edilen kişilerin, Ceza Muhakemesi Kanunu’na göre görevli ve yetkili ceza mahkemesinde yargılanması gerekirken bazı üst düzey kamu görevlilerinin görevleri ile ilgili işledikleri suçlardan dolayı

⁵ Bahri Öztürk, “Bir Ceza Mahkemesi Olarak Anayasa Mahkemesi ‘Yüce Divan’ ” Anayasa Yargısı Dergisi, C. 12, 1995, s. 66-67; Kamuran Kaya, “6216 Sayılı Kanun Kapsamında Yüce Divan Yargılaması”, İstanbul Barosu Dergisi, C. 86, S. 6, 2012, s. 256.

kişi bakımından yetki bağlamında normal ceza mahkemesinde değil de Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi'nde yargılanmalarına ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için çeşitli gerekçeler öne sürülmektedir. Bu gerekçelerden biri, siyasi hesaplaşma ve benzeri düşüncelerle bu kişilerin haksızlığa uğrayabilecek olmalarıdır. Bu nedenle bu kişilerin daha güvenceli bir mahkemede yargılanmaları gerektiği söylenebilir.⁶ Yine yargılanan kişilerin nüfuz sahibi olmaları dolayısıyla -hâkimlerin özlük hakları bakımından bağımlı oldukları sistemlerde- genel mahkemelerdeki yargıçları etki altına almalarının mümkün olabileceği, bu nedenle bu tür kişilerin genel mahkemeler dışındaki bir mahkemede yargılanmasının gerektiği ileri sürülebilir.⁷ Bazı üst düzey kamu görevlilerinin Yüce Divan'da yargılmasına ilişkin bir başka gerekçe de Başbakan ve Bakanlar Kurulu üyeleri gibi bazı kamu görevlilerinin cezai sorumluluklarının aynı zamanda siyasi sorumluluklarının da bir devamı niteliğinde olduğu; bu nedenle suçluluğun takdirinde sadece pozitif hukukun değil, siyasi ve toplumsal zaruret ve menfaatlerin de dikkate alınması gerektiğidir. Bu da ancak bu iş için öngörülmüş özel bir mahkemeye olabilir.⁸

Yukarıdaki gerekçelerin, ortak paydası ve yukarıda sorulan sorunun cevabı özetle şudur: Yaptıkları görevin getirdiği siyasi riskler ve sahip oldukları siyasi gücün yargılanma süreci üzerindeki olası etkisini ortadan kaldırmak ve hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak güvenceli, bağımsız ve tarafsız bir yargılama yaparak adil yargılamayı gerçekleştirmektir.⁹ Yoksa Yüce Divan yargılamasında amaç kişileri kayırmak değil, aksine nüfuz alanları geniş olan kişilerin kayırılmalarını önlemektir.¹⁰

6 **Öztürk**, s. 60; Raşit **Tavus**, Yüce Divan, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, 2016, s. 4-5; Çağdaş **Erol**, Türk Anayasa Hukuku'nda Yüce Divan, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2012, s. 7-8; Kerem Çetin **Tekeş**, Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi, Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi SBE, 2009, s. 3-4.

7 Çetin **Arslan**, Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi, Nobel Yayınları, Ankara 1999, s. 8. Aksi yönde görüş için bakınız: **Öztürk**, s. 60.

8 Joseph **Barthélemy**/Paul **Duez**, *Traité de Droit Constitutionnel*, Paris 1933, s. 867-868; aktaran, **Arslan**, s. 8.

9 **Öztürk**, s. 60; **Tavus**, s. 4-5; **Erol**, s. 7-8; **Tekeş**, s. 3-4.

10 M. Yasin **Aslan**, ““Yüce Divan” Olarak Anayasa Mahkemesi,” Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 82, 2009, s. 237, http://tbddergisi.barobirlik.org.tr/App_Themes/TumDergiler/82.pdf, E.T. 25.04.2021; Faruk **Kaymak**, Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan Görevi, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi SBE, 2003, s. 6.

II. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA YÜCE DİVAN SİSTEMLERİ

Karşılaştırmalı hukukta Yüce Divan olarak dört temel sistemin uygulandığı görülmektedir. Bunlar: “yasama organı sistemi”, “temyiz mahkemesi sistemi”, “yüce divan sistemi” ve “Anayasa Mahkemesi sistemi”dir.¹¹

Tarihsel süreçte kuvvetler ayrılığı ilkesinin tam olarak kurumsallaşmamasından kaynaklı ilk uygulanan yüce divan sistemi, “yasama organı sistemi”dir. İngiltere ve Amerika ile özdeşleşen ve bazı Latin Amerika devletlerinde de uygulanan bu sistemde, genellikle iki kanatlı meclisten halkın seçtiği temsilcilerden oluşan kanat Yüce Divan’da yargılanması gereken kişileri itham etmekte; buna karşın atama ile oluşan diğer kanat da itham edilen bu kişileri yargılamaktadır.¹² İngiltere’de Avam Kamarası, itham etmekte, Lordlar Kamarası ise yargılamakta idi ancak 2005 yılında kabul edilen Constitutional Reform Act ile bu görevin Lordlar Kamarası’ndan alınarak 2009 yılı itibariyle Supreme Court’a verilmesi öngörülmüş; yani yakın bir zamanda bu sistemden vazgeçilmiştir.¹³ Amerika’da ise itham Temsilciler Meclisi; yargılama ise tarafından yapılmaktadır.¹⁴ Yasama organı sistemi, İrlanda, Brezilya, Kazakistan gibi bazı ülkelerde de uygulama alanı bulmaktadır.¹⁵

“Temyiz mahkemesi sistemi”nde ise üst düzey kamu görevlilerinin görev suçlarından dolayı yargılanmaları için özel bir mahkemeye gerek duyulmaktadır. Belçika, Portekiz, İspanya, Hollanda gibi ülkelerin uyguladığı bu sistemde, Yüce Divan görevi, temyiz mahkemesi tarafından yerine getirilmektedir.¹⁶

¹¹ **Yank**, s. 39-54.

¹² **Yank**, s. 40.

¹³ Constitutional Reform Act 2005 Chapter 4 Part 3 The Supreme Court, Art. 40, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/4/part/3/data.pdf>, E.T. 25.04.2021; **Yank**, s. 41.

¹⁴ John **Murphy**, The Impeachment Process (U.S. Government: How It Works), Chelsea House Publishers, New York 2007, s. 39-41.

¹⁵ Musa **Kasımoğlu**, Türkiye’de Yüce Divan Yargılaması ve Yeniden Yapılandırma Önerileri, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi SBE, 2016, s. 23-24.

¹⁶ Osman Korkut **Kanadoğlu**, “Yeni Anayasa Arayışları ve Karşılaştırmalı Hukuk Bağlamında Anayasa Mahkemesi”, Anayasa Yargısı Dergisi, S. 25, 2008, s. 78.

“Yüce Divan sistemi”ne baktığımız zaman, Yüce Divan görevinin sadece bu iş için kurulmuş özel bir mahkemeye verildiği görülmektedir. Bu sistem Fransa, Danimarka, Polonya, Yunanistan gibi ülkelerde uygulanmaktadır.¹⁷ 1876 Kânûn-ı Esâsî ile Osmanlı’da uygulanan sistem de bu sistemdir.

“Anayasa mahkemesi sistemi”nde ise Yüce Divan görevi, Anayasa Mahkemesince yerine getirilmektedir. Kaynağını anayasa yargısının ilk modeli olan Avusturya’dan alan bu sistem, Avusturya, Türkiye, Yüce Divan sistemine esin kaynağı olan İtalya¹⁸, Almanya¹⁹, Rusya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Azerbaycan, Ermenistan gibi ülkelerde uygulanmaktadır.²⁰ Kıta Avrupası sistemi de denilen bu sistem, karşılaştırmalı hukukta en çok tercih edilen sistem olma özelliğini de taşımaktadır.²¹

III. OSMANLI-TÜRK ANAYASALARINDAYÜCE DİVAN

A. Osmanlı Devleti Döneminde (Kanun-i Esâsî’de) Yüce Divan

Osmanlı Devleti’nin ilk ve tek anayasası, 1876 tarihli Kânûn-ı Esâsî’dir. Osmanlı-Türk Anayasa Tarihinde Yüce Divan uygulaması da ilk olarak 1876 Kânûn-ı Esâsî ile vücut bulmuştur. Kânûn-ı Esâsî’nin 92-95. maddelerinde “Divan-ı Âli” adıyla düzenlenen bu kurum; on tanesi Heyet-i Ayan, on tanesi Şûrayı Devlet (Danıştay) ve on tanesi de Temyiz Mahkemesi (Yargıtay) ve İstinaf mahkemelerinin başkanı ve üyeleri arasından kur’a usulü ile belirlenen toplam otuz üyeden oluşmaktadır

¹⁷ Kanadoğlu, s. 79; Öztürk, s. 65; Yanık, s. 51-53.

¹⁸ 1989 Yılında İtalyan Anayasası’nın 134. maddesinde yapılan değişikliğe kadar İtalyan Anayasa Mahkemesi Mahkeme başkanları da yargılamakta idi ancak değişiklik ile birlikte sadece Cumhurbaşkanı Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi’nde yargılanmaktadır. Bu yargılama vatana ihanet ve Anayasa karşı işlenen suçlarla sınırlıdır. Bu yargılamaya 16 kişilik jüri de katılmaktadır. Vittoria Barsotti/G. Paolo Carozza/Marta Cartabia/Andrea Simoncini, Italian Constitutional Justice in Global Context, Oxford University Press, New York 2016, s. 50 – 51.

¹⁹ Almanya’da Yüce Divan olarak Federal Anayasa Mahkemesi’ne sadece devlet başkanı ve federal hakimleri yargılamaya yetkisi verilmiştir. P. Donald Kommers/A. Russell Miller, The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany, Duke University Press, Durham 2012, s. 10.

²⁰ Yanık, s. 54.

²¹ Hasan Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, Yetkin Yayınları, Ankara 1997, s. 50.

(Kânûn-ı Esâsî, m. 92). Kânûn-ı Esâsî'ye göre Divan-ı Âli'nin görevi Bakanları, Temyiz Mahkemesi başkan ve üyeleri ile Padişahın şahsını, saltanatı ve devleti tehlikeye düşürmeye teşebbüs edenleri yargılamaktır (m. 92).

Kânûn-ı Esâsî'nin 33. maddesine²² göre, Divan-ı Âli, bakanları sadece görev suçlarından dolayı yargılamakla görevlidir.²³ Buna karşılık Temyiz Mahkemesi başkan ve üyelerinin, 1879 tarihli Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu Muvakkat (MUMK)²⁴'nin 403. maddesi gereği sadece görev suçlarından dolayı değil; şahsi suçlarından dolayı da Divanı Âli'de yargılanmaları söz konusudur.²⁵

Bilindiği üzere Osmanlı Parlamentosu Heyet-i Âyan ve Heyet-i Mebusandan oluşan çift meclisli bir parlamentodur (Kânûn-ı Esâsî, m. 42). Heyet-i Âyan Dairesinde lüzum görüldükçe, padişah iradesi (ba-iradei seniye) ile toplanan (m. 92) Divan-ı Âli, Daire-i İthamiye (İtham Dairesi)²⁶ ve Divan-ı Hüküm (Karar Dairesi)²⁷ olmak üzere iki daireden oluşmaktadır (m. 93). Daire-i İthamiye, Divan'a şikâyet²⁸ edilen kişinin suçlanıp

22 “Memuriyetlerinden hariç ve sırf zatlarına ait her nevi deavide vükelanın sair efradı osmaniyeden asla farkı yoktur. Bu misillu hususatın muhakemesi ait olduğu mehakimi umumiyede icra olunur.” (Kânûn-ı Esâsî, m. 33).

23 Servet **Armağan**, 1961 Anayasası ve Bakanlar Kurulu, İstanbul, 1978, s. 126.

24 Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu Muvakkat ile ilgili olarak daha geniş bilgi için bakınız: Ahmet **Gökçen**, “1296 (1879) Tarihli Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu Muvakkat”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 4., S. 1-2, 1994, s. 203-289.

25 Bu görüş 1879 tarihli MUMK'nin 403. maddesinde geçen: “... Muhakemeyi temyiz aza ve müddeiumumi ve müstantiklerinden biri gerek ifayı memuriyet esnasında ve gerek haricinden ... istilzam eder bir harekette bulundukta Adliye nezaretinin takdiri üzerine Divanı Âli'de muhakemesi icra kılınır” ibaresine dayandırılmaktadır. **Arslan**, s. 10.

26 Daire-i İthamiye, üçü Heyet-i Âyan, üçü Divan-ı Temyiz ve İstinaf ile üçü de Şûrayı Devlet üyeleri arasından olmak üzere, kur'a ile belirlenen toplam dokuz üyeden oluşmaktadır (Kânûn-ı Esâsî, m. 93).

27 Divan-ı Hüküm, yedisi Âyan, yedisi Divan-ı Temyiz ve İstinaf ile yedisi de Şûrayı Devlet üyeleri arasından olmak üzere, kur'a ile belirlenen toplam yirmibir üyeden oluşmaktadır (Kânûn-ı Esâsî, m. 95).

28 Başbakan ve bakanların Divan-ı Âli'ye sevk usulü, Kânûn-ı Esâsî'nin 31. maddesinde; Temyiz Mahkemesi başkan ve üyelerinin Divan-ı Âli'ye sevki usulü ise 1879 tarihli MUMK'nin 387 ve 403. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerle ilgili olarak dikkat çekici noktalar: Başbakan ve bakanların Divan-ı Âli'ye sevkinde

suçlanmayacağına karar verir. Bu karar üçte iki çoğunlukla alınır ve Daire-i İthamiye'de bulunanlar, ihsası rey'den dolayı Divan-ı Hüküm'de bulunamazlar (m. 94). Daire-i İthamiye, kişinin üçte iki çoğunlukla yargılanması gerektiğine karar verirse kişi, Divan-ı Hüküm'de yargılanır. Divan-ı Hüküm'de yargılanan kişi hakkında, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile karar alınır. Divan-ı Hüküm kararları kesindir, bu kararlar aleyhine istinaf ya da temyiz yoluna başvurulamaz (m. 95).

Bilindiği üzere, Teşkilat-ı Esâsiye (1921 Anayasası)'nin ilanına rağmen; 1876 tarihli Kanun-i Esâsi tamamen yürürlükten kaldırılmış değildi. Böylece 1921 Anayasası'nın kabulünden itibaren, 1924 Anayasası'nın 104. maddesiyle Kanun-i Esâsi resmen yürürlükten kaldırılana dek, iki anayasalı bir düzen söz konusu olmuştur. İşte bu iki anayasalı dönemde, 1921 Anayasası'nda Yüce Divan'a ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Bu durum bizlere, 1921 Anayasası'nın yürürlükte olduğu dönemde, Yüce Divan konusunda, Kanun-i Esâsi'deki düzenlemelerin geçerli olduğunu göstermektedir.

B. Türkiye Cumhuriyeti Devleti Dönemi Anayasalarında Yüce Divan

Cumhuriyet dönemi anayasalarında esas olarak iki farklı Yüce Divan uygulaması görülmektedir. Bunlardan ilki 1924 Anayasasının kabul ettiği Yüce Divan sistemi; ikincisi de 1961 Anayasası ile kabul edilen ve 1982 Anayasası döneminde de uygulanan Yüce Divan sistemidir. Bir de bu iki sistem arasında 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ile başlayan 13.12.1960 tarihine kadar devam eden Yüksek Adalet Divanı adıyla olağanüstü yetkileri olan bir Yüce Divan mahkemesinin faaliyette bulunduğu kısa bir dönem ve o döneme ait bir Yüce Divan uygulaması da söz konusudur.

Cumhuriyetin ilanından sonraki ilk anayasa olan 1924 tarihli Teşkilat-ı Esâsiye'de (1924 Anayasası'nda), Yüce Divan, Divanı Âli adıyla Anayasanın 61-67. maddelerinde düzenlenmiştir. Böylece Kanun-i Esâsi ile benimsenen ayrı bir Yüce Divan sistemi uygulaması Cumhuriyet Türkiye'sinde de devam ettirilmiştir. Divan-ı Âli, onbeş asıl, altı yedek olmak üzere toplam 21 üyeden oluşmaktadır. Bu üyelerin onbiri Yargıtay, on tanesi de Danıştay Genel Kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından

---

Heyet-i Mebusan Genel Kurul'unun üçte iki oy çokluğunun aranması ve bu Genel Kurul kararının, padişahın onayına bağlı olması yani son sözün padişahta olması (Kânûn-ı Esâsi, m.3 1) ve Temyiz Mahkemesi başkan ve üyelerinin Divan-ı Âli'ye sevki konusunda da nihai kararın adalet bakanınca verilmesidir. **Yanık**, s. 19

gizli oyla seçilir (1924 Anayasası, m. 62). Bir başkan ve ondört üye olmak üzere onbeş üyeye toplanması gereken Yüce Divan, kararlarını salt çoğunlukla alır (m. 63/1). İddia makamında Cumhuriyet Başsavcısının bulunduğu (m. 64) Yüce Divan'ın kararları da kesindir (m. 65). 1924 Anayasası'na göre Yüce Divan, tam gün esasına göre çalışan bir mahkeme değildir. Bu mahkeme gerek görülmesi üzerine TBMM kararı ile kurulur (m. 67).

1924 Anayasası'nın öngörmüş olduğu Yüce Divanın görevi ise: “*Bakanları, Danıştay ve Yargıtay başkanları ve üyelerini ve Cumhuriyet Başsavcısını görevlerinden doğacak işlerden dolayı yargılamak ...*”tır (m. 61). Daha sonra Anayasa'nın 1937 tarih ve 3155 sayılı kanunla değişik halinde, Yüce Divan'da yargılanacak kişiler arasına görevleri ile ilgili suçlardan dolayı siyasi müsteşarlar da eklenmiştir. Burada hemen belirtmek gerekir ki 1924 Anayasası'nın 61. maddesindeki “*...görevlerinden doğacak işlerden dolayı yargılamak...*” ibaresi maddede zikredilen şahısların sadece görev suçlarından dolayı değil; hukuki (mali) sorumluluklarından dolayı da Yüce Divan karşısına çıkacaklarını göstermektedir.²⁹ Bu yönüyle 1924 Anayasası'nın öngörmüş olduğu Yüce Divan sistemi, 1876, 1961 ve 1982 Anayasalarının öngörmüş olduğu sistemden farklıdır. Çünkü anılan anayasalarda, Yüce Divan'da sadece görev suçlarından dolayı yargılanmak söz konusudur. Oysa 1924 Anayasası'nın öngörmüş olduğu sistemde, anılan şahısların, mali (hukuki) sorumluluktan dolayı da Yüce Divan'da yargılanmaları söz konusudur (TBMM Dâhili Nizamnamesi³⁰, m. 169 ve m. 176). Ancak bakanların Yüce Divan karşısına çıkmalarına sebep olacak olan mali (hukuki) sorumluluk, sadece devlete karşı olan hukuki sorumluluk olup; fertlere karşı olan hukuki sorumluluğu kapsamamaktadır.³¹

²⁹ Necip **Bilge**, “Bakanların Görev ve Sorumluları”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. X, S. 1, 1953, s. 161, <https://9lib.net/document/dy4gvmky-baslik-bakan-larin-goerev-sorumlariyazar-bi-lge-necipcilt-hukfak-yayin.html>, E.T. 05.05.2021.

³⁰ 2 Mayıs 1927 Tarihli TBMM Dahili Nizamnamesi, <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/KITAP/203859.pdf>, E.T. 06.05.2021.

³¹ **Bilge**, s. 164; A. Şeref **Gözübüyük**, Anayasa Hukuku, 4. Baskı, Ankara 1993, s. 216-217.

Başbakan ve bakanların³² Yüce Divan'a sevki TBMM Dahili Nizamnamesi'nin (İçtüzüğü'nün) 169-176. maddelerinde düzenlenmiştir.³³ Yüce Divan'a sevk konusunda TBMM'ce verilen karar kesindir (TBMM Dâhili Nizamnamesi, m.176).

1924 Anayasası'ndaki Yüce Divan uygulaması, 27 Mayıs 1960 Askeri darbesiyle son bulmuştur. 27 Mayıs 1960 tarihinde, askeri darbeyi yapan Milli Birlik Komitesi, çıkardığı 12.06.1960 Tarih ve 1 Sayılı Kanun³⁴ ile Teşkilat-ı Esâsiye Kanunu'nun TBMM'ye verdiği tüm yetkilerin kendilerine geçtiğini hüküm altına almışlardır (m. 1, m. 3). Aynı Kanunun 24. maddesi ile 1924 Anayasası'nın Yüce Divana ilişkin hükümleri (m. 61–m. 67) yürürlükten kaldırılmıştır. Yüce Divan yerine olağanüstü yetkilerle donatılmış; Cumhurbaşkanı, başbakanı, bakanları ve eski iktidar partisi milletvekillerini ve bunların işledikleri iddia edilen suçlara iştirak edenleri yargılamak üzere tabii hâkim ilkesine aykırı olarak “Yüksek Adalet Divanı” adıyla bir mahkeme kurulmuştur (m. 6/1). Bu mahkeme, aynı zamanda 1924 Anayasası'na göre, Divanı Âli'de (Yüce Divan'da) yargılanmaları öngörülen şahısları da yargılamakla yetkili kılınmıştır (m. 6/8). Anılan kişileri, görev suçlarının yanı sıra şahsi suçlarından dolayı da yargılamakla yetkili kılınan Yüksek Adalet Divanı'nın kararları da kesindir. Sadece idam cezası kararlarının infazı Milli Birlik Komitesi'nin onayına bağlı kılınmıştır (m. 6/6). Yüksek Adalet Divanı, tamamen Milli Birlik Komitesi'nin şekillendirdiği, doğal hâkim ilkesi başta olmak üzere, yargının tarafsızlığı ve bağımsızlığı ilkelerine aykırı, hukuk devleti içerisinde

32 **Arslan**, s. 13. Türk Anayasa tarihinde bakanların cezai sorumlulukları ve bu sorumlulukların işletilişi konusunda ayrıntılı bilgi için bakınız: Hikmet **Tülen**, Türk Anayasa Hukukunda Bakanların Cezai Sorumluluğu ve Meclis Soruşturması, Mimoza, Konya 1999, s. 63 vd.

33 Yargıtay başkan ve üyelerinin ilk soruşturması 776 sayılı ve 1926 tarihli Hâkimler Kanununun 31 ve 32. maddelerine göre, Danıştay, başkan ve üyelerinin ki ise 1913 tarihli Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkatın 10. maddesinin emrettiği üzere yapılacaktır. **Arslan**, s. 14-15.

34 “1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilâtı Esâsiye Kanununun Bazı Maddelerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Geçici Kanun” Kanun tam metni için bakınız: A. Şeref **Gözübüyük**/Suna **Kili**, Türk Anayasa Metinleri (1839-1980), 2. Bası, Ankara 1982, s. 138-144.

yeri ve izahı olmayan olağanüstü nitelikte bir mahkeme idi.³⁵

1961 Anayasası, anayasa yargısında olduğu gibi Yüce Divan yargılamasında da Türk anayasa tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönemde, kanunların ve TBMM İçtüzüğü'nün anayasaya uygunluğunu denetlemek için Anayasa Mahkemesi kurulmuştur (1961 Anayasası, m. 145 vd.). Onbeş asıl, beş yedek üyeden teşekkül eden Mahkeme³⁶, kanunların ve TBMM İçtüzüğü'nün anayasaya aykırılığı iddiasıyla açılan iptal davalarına bakmanın yanı sıra “*Cumhurbaşkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Yüksek Hâkimler Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, Cumhuriyet Başsavcısını, Başkanunsözcüsünü, Askerî Yargıtay Başsavcısını ve kendi üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla*” yargılamakla yetkili kılınmıştır (m. 147/2). Anayasa Mahkemesi'nin, Yüce Divan sıfatıyla yapacağı yargılamalarda savcılık görevini de Cumhuriyet Başsavcısı'nın yapması öngörülmüştür (m. 147/3). Böylelikle, Yüce Divan konusunda o güne kadar ki ayrı bir Yüce Divan sistemi uygulamasından vazgeçilmiş; onun yerine Anayasa Mahkemesi sistemine geçilmiştir.

1982 Anayasası da esas olarak 1961 Anayasası ile kabul edilen Yüce Divan sistemini benimsemiştir. Yani üst düzey kamu görevlilerini, görev suçlarından dolayı yargılama yetkisi Anayasa Mahkemesi'ne verilmiştir. 1982 Anayasası'na göre: “*Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı*

³⁵ Yüksek Adalet Divanı üyeleri adli, idari ve askeri yargıya mensup hâkimler arasından, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine Milli Birlik Komitesi'nce atanmakta (m. 6/2); şüphelilerin sorumluluklarını tespit etmek, üzere kurulmuş olan Yüksek Soruşturma Kurulu da yine Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, Milli Birlik Komitesi'nce seçilecek üyelerden oluşmaktaydı (12.06.1960 Tarih ve 1 Sayılı Kanun, m.6/44).

³⁶ “...Asıl üyelerden dördü Yargıtay, üçü Danıştay Genel kurullarınca kendi Başkan ve üyeleriyle Cumhuriyet Başsavcısı ve Başkanunsözcüsü arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye Sayıştay Genel Kurulunca kendi Başkan ve üyeleri arasından aynı usülle seçilir. Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Senatosu iki üye seçer. Cumhurbaşkanınca da iki üye seçilir. Cumhurbaşkanı, bu üyelerden birini, Askerî Yargıtay Genel Kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer. Yasama Meclisleri, bu seçimleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri dışından, üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla yaparlar...” (1961 Anayasası, m.145/1).

*Yüce Divan sıfatıyla yargılar. Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divanda yargılanırlar*³⁷ (1982 Anayasası m. 148/6-7). Yüce Divan'da yargılama, savcılık görevi ise Cumhuriyet Başsavcısı veya Başsavcı vekiline verilmiştir (m. 148/8).

1982 Anayasası'nın mevcut haline göre, Anayasa Mahkemesi, toplam on beş üyeden oluşmaktadır. Bu üyelerin on iki tanesi -bazıları doğrudan doğruya, bazıları da çeşitli usullerle belirlenen adaylar arasından- Cumhurbaşkanıca; kalan üç tanesi de TBMM tarafından seçilmektedir (m. 146).

IV. YÜCE DİVAN SİSTEMİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Yüce Divan yargılama, amaç; bağımsız, tarafsız, adil ve teminatlı bir yargılama yapmaktır. Dolayısıyla Yüce Divan sistemine yöneltilen eleştirilerin de esas olarak bu ilkelerin ihlal edildiği noktalara yönelik olması gerekir. Türkiye'deki Yüce Divan sistemi konusundaki tartışmalara, mevcut Yüce Divan sistemine yönelik eleştirilere bakıldığında, bunların genellikle yargılamanın hangi mahkemede yapılması gerektiği konusunda yoğunlaştığı görülmekle beraber aslında Yüce Divan sistemine yönelik sorunlar sadece yargılamanın hangi mahkemede yapılacağıyla sınırlı değildir. Bu nedenle Türkiye'deki Yüce Divan sistemine yönelik eleştirilerin esasen; soruşturma evresine yönelik eleştiriler, kovuşturma evresine ilişkin eleştiriler ve yargılamayı yapan mahkemeye yöneltilen eleştiriler olmak üzere üç temel noktada toplandığı görülmektedir. Ancak yargılamanın yapılacağı mahkemeye göre, mahkemenin üye yapısı, mahkemede uygulanacak soruşturma ve kovuşturma usulü de farklı olacağından, mahkemenin değişmesi Yüce Divan sistemine yönelik eleştirilerin birçoğuna kendiliğinden çözüm sunacağı için tartışmalar ve çözüm önerileri daha çok hangi mahkeme noktasında ya da başka bir ifade ile hangi Yüce Divan sisteminin benimsenmesi gerektiği noktasında yoğunlaşmaktadır.

³⁷ 1982 Anayasası'nda değişiklik yapan, 21.1.2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanunun 16'ncı maddesiyle, "Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi" kapatıldığı için bu mahkemeler, madde metninden çıkarılmıştır. Yine aynı Kanun ile Türkiye'de hükümet sistemi değiştirildiği ve parlamenter hükümet sisteminden vazgeçildiği için madde metninde yer alan "Bakanlar Kurulu üyelerini" ibaresi "Cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları" şeklinde değiştirilmiştir.

Yüce Divan sistemine yönelik eleştirilere değinmeden önce şunu peşinen hatırlatmak gerekir ki bir ceza mahkemesi olarak çalışan Yüce Divan, Anayasa'da veya 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da hüküm bulunmaması halinde, Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki hükümlere göre hareket etmektedir (6216 Sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, m. 57/1).

A. Soruşturma Evresine İlişkin Eleştiriler

Yüce Divan'ın yargılama yetkisinde bulunan kişilerle ilgili soruşturma evresi, faile göre farklılık arz etmektedir. Örneğin şüpheli Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan ise soruşturma, TBMM tarafından yapılmaktadır. Meclis soruşturmasının açılması TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önerge ile istenmekte ve beşte üçünün gizli oyu ile de açılmasına karar verilmektedir (1982 Any. m. 105/1, m. 106/5). Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclis-teki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her siyasi parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılmaktadır (m. 105/2, 106/6). Yüce Divan'a sevk kararı ise Meclis üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyu ile alınmaktadır (m.105/3, m. 106/7). Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcı vekili ancak kovuşturma evresinde savcılık görevini ifa etmektedir (m. 148/8). Soruşturmayı yapan TBMM'de, deliller topladıktan sonra suçun işlendiği konusunda yeterli şüphe oluşursa, iddianame yerine geçen bir fezleke hazırlanıp şüpheli Yüce Divan'a sevk edilmektedir. İşte burada 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 170. maddesindeki şartları taşıyan bir iddianame hazırlaması gereken TBMM'nin, normalde ceza soruşturmasında savcıların yaptığı bu işi tam anlamıyla yapamadığı; hazırladıkları iddianamelerde, kimi zaman Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre bir iddianamede bulunması gereken şartları taşımadığı yönünde tespitler ve eleştiriler mevcuttur.³⁸ Bu konuda TBMM'de kurulacak olan soruşturma komisyonunun oluşturulmasında hukukçuların, mümkünse de ceza

³⁸ Mehmet **İstanbullu**, Yüce Divan Yargılaması, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi SBE, 2009, s. 180; **Öztürk**, s. 103-104.

hukukçularının tercih edilmesinin sorunun çözümüne katkı sunacağı düşünülmektedir.³⁹ Anılan sorunu aşmak için soruşturma komisyonuna Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı dahil edilmeli veya TBB'nin 2007 Anayasa önerisinde belirtildiği üzere, Yüce Divana sevk kararı ile birlikte bu konudaki iddianamenin hazırlanması görevi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına verilmelidir.⁴⁰ Dolayısı ile iddianamenin hazırlanmasına yönelik eleştiri, mevcut yapı içerisinde yapılacak bir değişiklik, herhangi bir sistem değişikliğine gidilmeden çözüme kavuşturulabilir gözükmektedir.

Şüpheli, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ise görev suçu sebebiyle soruşturmanın nasıl yapılacağı belli değildir. Bu konudaki kanun boşluğu henüz yasama organı tarafından doldurulmuş değildir.⁴¹ TBMM Başkanı için soruşturma, TBMM tarafından yapılabilir.⁴² Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar için Anayasa'nın 105 ve 106. maddesinde öngörülen yöntem TBMM başkanı için öngörülebilir.

“Anayasa Mahkemesi, ... Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar” (1982 Any. m. 148/6). Şüpheli eğer, Anayasa'da belirtilen yüksek mahkeme üyeleri ise o zaman soruşturma evresinde farklı bir usul izlenmektedir. Yüce Divan'da yargılanması gereken yüksek yargı organlarının hâkim ve savcılarını için soruşturma, kendi kurumlarınca yapılmaktadır.

Danıştay, başkan ve üyelerinin göreviyle ilgili işlemiş oldukları suçlar nedeniyle haklarında soruşturma, Danıştay İdari İşler Kurulu Başkanlığı tarafından yapılmaktadır. Başkanlığın, soruşturma neticesinde verdiği karara karşı Danıştay Genel Kurulu'na on gün içinde itiraz edilebilmektedir (Danıştay Kanunu, m. 76-77).

Sayıştay başkan ve üyeleri hakkında görevleriyle ilgili işlemiş oldukları suçlardan ötürü haklarında soruşturma izni verilmesine veya verilmesine Sayıştay Daireler Kurulu karar vermektedir. Bu kurulun soruş-

³⁹ Öztürk, s. 103.

⁴⁰ Türkiye Barolar Birliği Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi, Geliştirilmiş Gerekçeli Yeni Metin, s. 212, 214.

⁴¹ Numan Biber, Meclis Soruşturması ve Yüce Divan Yargılaması, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi SBE, 2015, s. 119; Tavus, s. 80.

⁴² Biber, s. 120.

turma izni verilmemesine ilişkin kararı kendiliğinden, soruşturma izni verilmesine ilişkin kararı ise itiraz üzerine Sayıştay Genel Kurulunca denetlenmektedir (Sayıştay Kanunu, m. 66).

Yargıtay başkan ve üyelerinin Yüce Divan'a sevki ise 4.2.1983 tarih ve 2797 sayılı Yargıtay Kanunu'nun 46. maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir: “*Yargıtay Birinci Başkanı, birinci başkanvekilleri, daire başkanları, üyeleri, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilinin görevleriyle ilgili veya kişisel suçlarından dolayı haklarında soruşturma yapılabilmesi Birinci Başkanlık Kurulunun kararına bağlıdır. Ancak, ağır cezayı gerektiren suçüstü hallerinin hazırlık ve ilk soruşturması genel hükümlere tabidir. Birinci Başkanlık Kurulu kendisine intikal eden veya ettirilen ihbar ve şikâyetleri inceleyerek soruşturma açılmasını gerektirir nitelikte gördüğü takdirde, ilk soruşturma yapılması için ceza dairesi başkanlarından birini görevlendirir. Aksi takdirde dosyanın işleminden kaldırılmasına karar verir. Bu karar kesindir. Soruşturma ile görevlendirilen başkan, soruşturmayı ikmal ettikten sonra evrakı Birinci Başkanlık Kuruluna gönderir. Soruşturmayı yapan ceza dairesi başkanı sorgu hâkiminin yetkisini haiz olup Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun ilk soruşturmaya ait hükümlerini uygular. Vereceği tutuklama ve tutuklamanın kaldırılması veya kefaletle salıvermeye ait kararları Birinci Başkanlık Kurulunun onaması ile tekemmül eder. Birinci Başkanlık Kurulu, incelediği evrakı eksik bulursa soruşturmayı yapan başkana tamamlattırır. Son soruşturmanın açılmasına gerek görmediği takdirde evrakın işleminden kaldırılmasına, aksi halde son soruşturmanın açılmasına karar verir ve görevle ilgili suçlarda Anayasa Mahkemesine, kişisel suçlarda Yargıtay ilgili ceza dairesine tevdi olunmak üzere dosyayı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir. Evrakın işleminden kaldırılmasına dair verilen kararlar kesindir.*”

Anayasa Mahkemesi, başkan ve üyelerinin görevleriyle ilgili suçlardan dolayı haklarında, Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu tarafından soruşturma açılmasına karar verilirse Genel Kurul, üyeler arasından üç kişiyi Soruşturma Kurulunu oluşturmak üzere seçer (6212 sayılı Kanun m. 16/5). Soruşturma Kurulu soruşturmayı tamamladıktan sonra kamu davası açılmasını gerekli görürse düzenleyeceği iddianameyi ve dosyayı görevleriyle ilgili suçlarda Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapmak üzere Anayasa Mahkemesine gönderir. Genel Kurul, kamu davasının açılmasına gerek görmezse kovuşturma yapılmasına yer olmadığına karar verir (6212 sayılı Kanun m. 17/4). Soruşturma Kurulunun işlem ve kararları kesindir (Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü, m. 15/3).

Danıştay ve Sayıştay'ın yaptıkları soruşturmalarda teorik olarak bir problem gözükmez iken itiraz edilecek bir üst merci var iken; Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay'da yapılan soruşturmalar sonrası olası bir kovuşturmaya yer olmadığına dair karara karşı herhangi bir itiraz veya kanun yolu bulunmamaktadır. Örneğin Yargıtay Birinci Başkanlık Kurulu, görevi ile ilgili bir suç işlediği iddia edilen Yargıtay üyesi hakkında, soruşturma açılmaması veya yapılan soruşturma sonunda dosyanın işleminden kaldırılması yönünde bir karar verdiğinde, bu kararı kesin nitelikte olmaktadır (Yargıtay Kanunu, m. 46). Bu sorunu aşmak için Birinci Başkanlık Kurulu'nun verdiği karara karşı Yargıtay Büyük Genel Kurulu'na itiraz etme imkânı tanınmalıdır. Keza Anayasa Mahkemesi üyelerinin Yüce Divan'a sevki konusunda Soruşturma Kurulu üyelerinin yapmış olduğu işlemler ve vermiş olduğu kararlar kesindir (Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü m. 15/3). Her iki durumda da kovuşturmaya yer olmadığına dair verilen kararlara karşı bir kanun yolunun olmaması şikâyetçi veya mağdurun adil yargılanma hakkı yönünden bir hak ihlali yaratabilir. Yine Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu'nun kendi üyeleri açısından hem kovuşturma açılmasına karar vermesi hem de kovuşturma makamı olmasının, hukuk devleti ve adil yargılanma ilkesi ilkesiyle çeliştiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Bütün bunlarla birlikte değerlendirildiğinde, yüz kırkbeş yıllık Yüce Divan uygulamasında son on yıl öncesine kadar tek bir yüksek mahkeme hâkim veya savcısının Yüce Divan'da yargılanmamıştır.⁴³ Bu mahkemelerdeki tıkanmış soruşturma usullerinin ve meslek taassubunun, yüksek mahkeme savcı ve yargıçlarına fiilen bir dokunulmazlık sağladığı şeklinde yorumlanabilir.⁴⁴ Türkiye'de, bir yüksek mahkeme üyesinin Yüce Divan sevki ilk kez Anayasa Mahkemesi'nin, E. 2011/1 K. 2012/1 sayılı dosyasında görülen davada söz konusu olmuştur.⁴⁵

1982 Anayasası'na göre, Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK) üyeleri de görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan'da yargılanır (m. 148/6). HSK üyeleri hakkında soruşturma açılmasına ve Yüce Divana sevk edilmesine karar vermeye yetkili tek organ HSK Genel Kurulu'dur (6087 Sayılı Hakimler ve Savcılar Kurulu Kanunu, m. 38). Bilindiği üzere, Kurulun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararlarına karşı yolu kapalıdır (1982 Any. m. 159/10). Kurul kararlarına karşı yargı

---

43 **Kasımoğlu**, s. 57; **Tavus**; s. 81

44 **Yanık**, s. 292-293.

45 Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan Kararı, E. 2011/1, K. 2012/1, 19.12.2012, https://www.anayasa.gov.tr/media/6368/yuce_divan_2011.pdf, E.T. 25.06.2021.

yolu açılarak, HSYK üyelerinin Yüce Divan'a sevki konusunda, adil yargılanma hakkına yönelik olası ihlallerin giderilebileceği düşünülmektedir.

1982 Anayasası'na göre, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divanda yargılanırlar (m. 148/7). Bu kişiler hakkında soruşturma açılmasına Cumhurbaşkanı karar verir. Cumhurbaşkanı bu iş için bir Soruşturma Kurulu görevlendirir. Kurul, yaptığı soruşturma sonucunu bir rapor ile tespit ederek izin vermeye yetkili merciye (Cumhurbaşkanına) sunar. İzin vermeye yetkili merci kamu davasının açılmasına gerek görmezse kovuşturma yapılmasına yer olmadığına karar verir. İzin vermeye yetkili merci kamu davasının açılmasına gerek görürse, soruşturma dosyasını Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapmak üzere Anayasa Mahkemesi'ne gönderir (353 Sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu, m. 15/A). Burada görüldüğü üzere Cumhurbaşkanının bir iddia faaliyeti içinde bulunması, bir iddianame düzenleyerek Yüce Divan'a göndermesi öngörülmektedir. Kanaatimce Cumhurbaşkanınca soruşturma dosyasının Yüce Divan'a gönderilmesi konusunda karar vermesi durumunda, kovuşturma evresinde de iddia faaliyetini yürütecek olan Yargıtay Cumhuriyet başsavcısına iddianame hazırlaması konusunda görev verilmesi suretiyle usulüne uygun bir iddianame hazırlanması konuda yaşanması muhtemel sorunların önüne geçilebilir. Bunun dışında Cumhurbaşkanını Yüce Divan'a sevki konusunda izin verme ya da vermeme yönündeki kararı, niteliği itibarıyla bir Cumhurbaşkanı kararıdır. 6.11.1982 Tarih ve 2575 Sayılı Danıştay Kanunu'nun 24/1 maddesindeki: “*Danıştay ilk derece mahkemesi olarak Cumhurbaşkanı kararlarına ... karşı açılacak ... davaları karara bağlar*” düzenlemeye dayanılarak bu kararlara karşı Danıştay'a başvurulabilir.

B. Kovuşturma Evresine İlişkin Eleştiriler

İddianame veya iddianame yerine geçen belgenin Yüce Divan'a sunulması sonrasında, Yüce Divan, yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapacak ve hüküm verecektir (6216 Sayılı Kanun m. 57/1). Yüce Divan, iddianame veya iddianame yerine geçen belgeyi iade edebilir (m. 57/3). İddianamenin veya iddianame yerine geçen belgenin iadesi durumunda yeniden değerlendirmenin hangi mercii tarafından yapılacağı konusunda mevzuatta bir hüküm bulunmamakla birlikte, böyle durumda iddianameyi

düzenleyen merciin konuyu yeniden değerlendirmesi gerektiği söylenebilir.⁴⁶

1982 Anayasası'nın öngördüğü Yüce Divan yargılamasının kovuşturma evresine yönelik de ciddi eleştiriler mevcuttur. Kovuşturma evresine yönelik eleştiriler, esasında bu evrede verilen kararların niteliğine ilişkindir. Bu eleştirilerden en önemlisi, Yüce Divan tarafından yapılan kovuşturma neticesinde verilen kararlarının kesin hüküm niteliğinde olmasıdır (1982 Anayasası m. 148/5). Yani Yüce Divan kararlarına karşı, itiraz (CMK m. 267 vd.), istinaf (CMK, m. 236 vd.) ve temyiz (CMK, m. 286 vd.) gibi olağan kanun yollarına başvurulamamaktadır.⁴⁷ Kanun yoluna başvurulamaması, ilk derece mahkemesindeki yargılama esnasında yapılan hataların düzeltilmesi imkânını ortadan kaldırmaktadır.⁴⁸ Bu durum, cezai konularda iki dereceli yargılanma hakkını güvence altına alan, Türkiye'nin de onayladığı⁴⁹ AİHS 7 Nolu Ek Protokol'ün 2. maddesine de aykırıdır.⁵⁰ Şöyle ki Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 7 Nolu Ek Protokolü'nün 2. maddesinin 1. fıkrasında: “*Bir mahkeme tarafından cezai bir suçtan mahkum edilen her kişi, mahkumiyet ya da ceza hükmünü daha yüksek bir mahkemeye yeniden inceletme hakkını haiz olacaktır. Bu hakkın kullanılması, kullanılabilme gerekçeleri de dahil olmak üzere, kanunla düzenlenir*” hükmüne yer verilmiş; ikinci fıkrada bu kuralın istisnası belirtilmiştir. Buna göre: “*Bu hakkın kullanılması, yasada düzenlenmiş haliyle az önemli suçlar bakımından, ya da ilgilinin birinci derece mahkemesi olarak en yüksek mahkemede yargılandığı veya beraatını müteakip bunun temyiz edilmesi üzerine verilen mahkumiyet hallerinde istisnaya*

⁴⁶ Ersan Şen/Bilgehan Özdemir, “Yüce Divan Yargılaması”, Ankara Barosu Dergisi, 2012/1, s. 190. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/397925>, E.T. 27.06.2021. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Özkan Gültekin, “Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Sıfatıyla Yaptığı Yargılamada İddianamenin İadesi ve İtiraz Kanun Yolu”, Terazi Hukuk Dergisi, C. 6, S. 54, 2011, s. 15-24.

⁴⁷ İstanbullu, s. 112-114; Kılıç, Yüce Divan Sıfatıyla Anayasa Mahkemesi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2006, s. 87.

⁴⁸ Faruk Petriçli, Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Olarak Görevi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, 1986, s. 44

⁴⁹ Protokol, 25 Mart 2016 tarih ve 29664 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, 10 Mart 2016 tarih ve 6684 sayılı kanun ile onaylanması uygun bulunmuş; Protokol, Türkiye bakımından 1 Ağustos 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

⁵⁰ Şen/Bilge, s. 192.

tabi tutulabilir.” Bu hükümden de açıkça anlaşılacağı üzere “*ilgilinin birinci derece mahkemesi olarak en yüksek mahkemede yargılandığı*” durumlarda, cezai konularda iki dereceli yargılanma hakkına istisna getirilebilmektedir. Bu istisna çerçevesinde ilk bakışta, Türkiye’deki Yüce Divan yargılamasının, AİHS 7 Nolu Ek Protokol’e aykırı olmadığı düşünülebilir. Ancak burada Eminağaoğlu’nun sorduğu üzere “Anayasa Mahkemesi, ceza alanında en yüksek mahkeme midir?” sorusunu sormak gerekir.⁵¹ Konusunda en uzman olan ve yüksek yargıçların görev aldığı yer, en yüksek yargı yeridir.⁵² Acaba Yüce Divan, ceza yargılamasında uzman olan yargıçlardan oluşmakta mıdır? Bu çalışmanın, kaleme alındığı tarih itibarıyla Anayasa Mahkemesi’nde asıl ve yedek üye olmak üzere Mahkemenin resmi web sitesinde yaptığım tespite göre, halen görevdeki üyelerle birlikte toplam 131 üye görev yapmıştır. Bu üyelerin Mahkeme’nin web sitesindeki özgeçmişleri tarafımda tek tek incelenmiş olup; bu inceleme neticesinde mezun olduğu fakülteler esas alındığında mahkemede görev yapan hâkimlerin % 81,7’sinin hukukçu; % 18,3’ünün ise hukukçu olmayan⁵³ üyelerden oluştuğu; sadece alanında uzman (savcılık ve ceza mahkemelerinde hâkimlik görevi yapan) üyelerin toplam üyelere oranının % 27,5 olduğu; ceza alanında çalışmış (hakim ve savcılık yapmış) olmakla birlikte aynı zamanda hukuk mahkemelerinde ve idari yargıda görev yapan yani hem ceza hem hukuk hem de idare mahkemelerinde görev yapmış üyelerin oranının toplam üyeler içinde % 49,6 olduğu görülmüştür. Gözler’in 2019 yılında mevcut üyeler üzerinden yaptığı tasnife göre, çalışmanın yapıldığı tarihte görevdeki üyelerin yarısı (% 50’si) hukukçu dahi olmadığı tespit yapılmıştır.⁵⁴ O halde Anayasa Mahkemesi, anayasa yargısında en üst mahkeme olmasına rağmen; Yüce Divan sıfatıyla ceza yargılamasında uzman olmayan yargıçların da mahkemede görev almasından dolayı nesnel anlamda ceza yargılamasında uzman en üst mahkeme

51 Ömer Faruk, **Eminağaoğlu**, “Yüce Divan ve Sorunlar”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 59, 2005, s. 212, <http://tbdergisi.barobirlik.org.tr/m2005-59-159>, E.T. 12.07.2021.

52 **Eminağaoğlu**, s. 212.

53 Hukukçu olmayan üye sayısı toplam 24 olup; bu üyelerin 19 tanesi Siyasal Bilgiler; 5 tanesi de İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi mezunudur.

54 Kemal **Gözler**, “Hukukçu Olmayan Hâkimler Sorunu-1 (Hukuk Fakültesi Mezunu Olmayan Anayasa Mahkemesi Üyeleri)”, <https://www.anayasa.gen.tr/aym-h-o-uyeler.htm>, E.T.14.09.2021.

niteliğinde değildir.⁵⁵ Bu yönüyle Anayasa Mahkemesi'nce yapılan Yüce Divan Yargılamasının AİHS 7 Nolu Ek Protokole aykırı olduğu söylenebilir. Kaldı ki BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 14/5. maddesinin, ceza alanında iki dereceli yargılamayı istisna öngörmeden zorunlu tuttuğunu da unutmamak gerekir.

Yüce Divan kararlarına karşı olağan kanun yoluna başvurma mümkün olmamakla beraber, Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) m. 311'deki koşullardan birinin oluşması durumunda olağanüstü kanun yolu olan yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulabilir.⁵⁶ 6216 Sayılı Kanun'un 67. maddesinde de Anayasa Mahkemesi'nin siyasi parti kapatma davalarında veya Yüce Divan sıfatıyla verdiği kararlarda yargılamanın yenilenmesinin hangi koşullarda istenebileceği düzenlenmiştir.⁵⁷ 2010 yılında yapılan anayasa değişikliği ile Anayasanın 148. maddesinin 9. fıkrası: “*Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu yapılabilir. Genel Kurulun yeniden inceleme sonucunda verdiği kararlar kesindir.*” şeklinde değiştirilmiştir. Yeniden inceleme başvurusunun koşulları 6216 sayılı Kanun'un 58. maddesinde düzenlenmiştir. Yüce Divan tarafından verilen hükme karşı yeniden inceleme başvurusu, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili, sanık, müdafii, katılan veya vekili tarafından, hükmün açıklanmasından itibaren on beş gün içinde Yüce Divana bir dilekçe verilmesi suretiyle yapılır (6216 Sayılı Kanun, m. 58/1-2). Bu başvuru, kuşkusuz bilinen anlamda bir kanun yolu olmak-

55 **Eminağaoğlu**, s. 212; Turan **Güzeloğlu**, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Yüce Divan'ın Oluşum Biçimi”, Terazi Aylık Hukuk Dergisi, Yıl 3, S. 17, 2008, s. 89; **Tekeş**, s. 108.

56 Faruk **Erem**, Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan Olarak İncelenmesi, Ajans Türk Matbaası, Ankara 1963, s. 22; aktaran, **Arslan**, s. 136-137; **Kılıç**, s. 117.

57 “(1) Mahkemenin siyasi parti kapatma davalarında veya Yüce Divan sıfatıyla verdiği kararlara karşı yargılamanın yenilenmesi 5271 sayılı Kanun hükümlerine göre istenebilir.

(2) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin, Anayasa Mahkemesinin siyasi parti kapatma veya Yüce Divan sıfatıyla verdiği bir kararının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğine hükmetmesi hâlinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde Anayasa Mahkemesinden yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunulabilir.

(3) Mahkeme, yargılamanın yenilenmesi istemini esaslı ve kabule değer bulursa, yargılamanın yenilenmesine karar verir. İstem genel hükümlere göre sonuçlandırılır.” (6216 Sayılı Kanun m. 67).

tan ziyade aynı merciin kararını bir kez daha gözden geçirmesinden ibarettir. Selçuk, bunun karar düzeltme yolu benzeri bir işlem olarak değerlendirilebileceğini söylemektedir.⁵⁸ Yargılamanın yenilenmesi ancak CMK m. 311’de sayılan sebeplerden birinin ortaya çıkması durumunda yapılabilir iken⁵⁹; yeniden incelemede böyle bir koşul bulunmamaktadır. 2010 yılında yapılan bu değişiklik eski duruma göre olumlu bir adım olmakla beraber, mevcut eksikliği giderdiği söylenemez. Çünkü buradaki usul bir kanun yolu olarak değerlendirilemeyeceği için hak arama hürriyetinin kısıtlandığını, bu şekilde temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiğini söylemek hatalı olmayacaktır.⁶⁰

Yüce Divan sıfatıyla ceza yargılaması yapan Anayasa Mahkemesi’nin kararlarına karşı bir kanun yolu öngörülmesi, Mahkemenin mevcut yapısı karşısında mümkün ve makul görünmemektedir. Çünkü Anayasa Mahkemesi her ne kadar Yüce Divan sıfatıyla yaptığı yargılamayı ilk derece mahkemesi olarak yapsa da, aynı zamanda son derece mahkemesidir.

58 Sami Selçuk, Star Gazetesi, 14 Temmuz 2011. <http://www.stargazete.com/guncel/yazar/sami-selcuk/yuce-divan-sorusali-haber-264695.htm>, E.T. 14.07. 2011.

59 “(1) Kesinleşen bir hükümle sonuçlanmış bir dava, aşağıda yazılı hâllerde hükümlü lehine olarak yargılamanın yenilenmesi yoluyla tekrar görülür:

- a) Duruşmada kullanılan ve hükmü etkileyen bir belgenin sahteliği anlaşılırsa.
- b) Yemin verilerek dinlenmiş olan bir tanık veya bilirkişinin hükmü etkileyecek biçimde hükümlü aleyhine kasıt veya ihmâl ile gerçek dışı tanıklıkta bulunduğu veya oy verdiği anlaşılırsa.
- c) Hükme katılmış olan hâkimlerden biri, hükümlünün neden olduğu kusur dışında, aleyhine ceza kovuşturmasını veya bir ceza ile mahkûmiyetini gerektirecek biçimde görevlerini yapmada kusur etmiş ise.
- d) Ceza hükmü hukuk mahkemesinin bir hükmüne dayandırılmış olup da bu hüküm kesinleşmiş diğer bir hüküm ile ortadan kaldırılmış ise.
- e) Yeni olaylar veya yeni deliller ortaya konulup da bunlar yalnız başına veya önceden sunulan delillerle birlikte göz önüne alındıklarında sanığın beraatini veya daha hafif bir cezayı içeren kanun hükmünün uygulanması ile mahkûm edilmesini gerektirecek nitelikte olursa.

f) Ceza hükmünün, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin ve hükmün bu aykırılığa dayandığının, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması veya ceza hükmü aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi. Bu hâlde yargılamanın yenilenmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde istenebilir” (CMK, m. 311)

60 Şen/Bilgehan, s. 192.

Hatta Anayasa Mahkemesi'nin yüksek mahkemeler arasındaki konumu için eşitler arasında birinci demek çok da yanlış olmasa gerek. Bu nedenle bu mahkemenin verdiği kararların başka bir Yüksek mahkemece denetlenmesi pek kabul edilebilir bir usul olarak görülmemektedir.⁶¹ Zaten Anayasa'nın 153/1 maddesindeki: “*Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir*” şeklindeki düzenleme karşısında, böyle bir şey meri hukuk açısından mümkün de değildir. Dolayısı ile mevcut sistem içerisinde cezai konularda iki dereceli yargılanma hakkını gerçekleştirmek mümkün gözükmemektedir. Bu durum bile tek başına Yüce Divan'ın yeniden yapılandırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.⁶²

Yüce Divan'ın kovuşturma evresine ilişkin yapılan bir diğer önemli eleştiri de tıpkı son kararın kesin hüküm niteliğinde olması gibi Mahkemenin yargılama esnasında başvurabileceği örneğin tutuklama gibi güvenlik tedbiri ara kararlarının da kesin olmasıdır. Başka bir ifadeyle yargılama esnasında verilen ara kararlara karşı, itirazda bulunulabilecek bir itiraz mercii gözükmemektedir. Bu da diğer mahkemelerde yargılanan sanıklar için tanınan bir hakkın Yüce Divan'da yargılanan sanığa tanınmaması anlamına gelmektedir.⁶³ Bu durumun hukuk devleti, adil yargılanma hakkı ve eşitlik ilkesiyle çeliştiği rahatlıkla söylenebilir. Ancak yukarıda belirtildiği üzere, “*Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir*” (Any. m. 153/1). Belki burada anılan sakıncayı gidermek için Anayasa'nın, 148/9 maddesindeki: “*Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu yapılabilir. Genel Kurulun yeniden inceleme sonucunda verdiği kararlar kesindir.*” şeklindeki hükmü ara kararlara da teşmil edecek şekilde geniş yorumlamak, böyle bir içtihat oluşturmak ve ara kararlara karşı da Anayasa Mahkemesine yeniden inceleme başvurusu yapılmasının önünü açmak suretiyle anılan eleştirilere bir çözüm üretilebilir.

C. Mahkemeye İlişkin Eleştiriler

Yüce Divan'da yapılan yargılamaların soruşturma ve kovuşturma evresine yönelik eleştirilerin yanı sıra bu yargılamayı yapan mahkemeye (Anayasa Mahkemesi'ne) yönelik eleştiriler de mevcuttur. Bu eleştiriler; üyelerin seçim şekli, üyelerin bazılarının nitelikleri açısından iyi bir ceza

⁶¹ Arslan, s. 136.

⁶² Kaymak, s. 90-91.

⁶³ Arslan, s. 138.

yargılaması yapmaya müsait olmadığı ve Yüce Divan yargılamasının Anayasa Mahkemesi'nin asıl görevini yerine getirmesini olumsuz yönde etkilediği noktalarında toplanmaktadır.⁶⁴

1982 Anayasası'nın son haline göre Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapan Anayasa Mahkemesi onbeş üyeden oluşmaktadır m. 146). Bu üyelerin üç tanesi TBMM tarafından⁶⁵, oniki tanesi de doğrudan ya da çeşitli organlarca gösterilen adaylar arasından Cumhurbaşkanınca seçilmektedir.⁶⁶ TBMM tarafından seçilecek üyeler için ilk oylamada üçte iki çoğunluk aranmakta; bu çoğunluğa ulaşamadığı takdirde ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu yeterli görülmektedir. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamadığı durumda, en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılmakta ve üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmektedir (1982 Anayasası, m. 146/1). Esasen Anayasa Mahkemesi'ne TBMM tarafından üye seçilmesi bu mahkemenin demokratik meşruiyeti açısından önemlidir. Bu usul çağdaş demokratik ülkelerce de uygulanan bir yöntemdir.⁶⁷ Ancak burada eleştirilmesi gereken nokta, üyelerin niteklili çoğunlukla seçilememesi durumunda, Anayasayla üye seçiminin dolaylı olarak parlamenter sistemdeki (eski) tabirle iktidar partisine ya da

⁶⁴ **Yanık**, s. 295-308.

⁶⁵ “Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer.” (1982 Anayasası, m. 146/1).

⁶⁶ “Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.” (1982 Anayasası, m. 146/2).

⁶⁷ Haşim **Kılıç**, “Türk Anayasa Mahkemesi'nin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Öneri”, Anayasa Yargısı, s. 80–95, <https://ayam.anayasa.gov.tr/media/4624/turkiyeraporu.pdf>, E.T. 10.09.2021; **Tekeş**, s. 47; **Tunç**, s. 162; **Kasımoğlu**, s. 43.

koalisyon ortaklarına verilmiş olmasıdır. Bu da mahkeme üyelerinin tarafsızlığına gölge düşürmektedir.⁶⁸ En azından nesnel tarafsızlık⁶⁹ ilkesi kesin bir şekilde ihlal edilmiş olmaktadır. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi'ne TBMM'ce seçilecek üyelerin muhakkak nitelikli çoğunlukla seçilmesi yönünde Anayasa'da bir düzenleme yapılmalıdır. Nitekim Federal Alman Cumhuriyetinde, İtalya'da, Belçika ve Portekiz'de sadece parlamentoda çoğunluğu oluşturan koalisyon partilerinin değil, aynı zamanda muhalefet partilerinin de seçim sürecine katıldıkları orantılı ve dengeli bir paylaşımı gerçekleştirmeyi amaçlayan Anayasa yargıçlarının seçiminde nitelikli parlamento çoğunluğunun gerekli görülmektedir.⁷⁰ Böyle bir tercihin de üye seçimi konusunda tıkanmalara yol açabileceği yönünde eleştirilere maruz kaldığını da belirtmek gerekir.⁷¹

2007 yılında yapılan Anayasa değişikliğine kadar Cumhurbaşkanı, TBMM tarafından seçilmekteydi. Nitelikli çoğunluk sağlanamadığı tak-

68 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde düzenlenen "*adil yargılama hakkı*"nın içeriğini belirlerken, tarafsızlığı önemli bir ölçüt olarak kullanmaktadır. Bu bağlamda tarafsızlık: Yargılamayı yapanlar ile yargılananlar arasında davanın çözümünü etkileyecek bir önyargı, tarafgirlik ve menfaatin bulunmaması, özellikle mahkemenin veya üyelerinden bazılarının taraflara karşı, onların leh veya aleyhlerinde bir duygu veya çıkarıya sahip olmamaları olarak tanımlanmaktadır. Sibel **İnceoğlu**, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılama Hakkı, Beta Yayınları, İstanbul 2005, s. 188; Feyyaz **Gölcüklü**/A. Şeref **Gözübüyük**, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, Ankara 2007, s. 282.

69 Nesnel tarafsızlık, bir kurum olarak mahkemenin yarattığı dışsal algı, üçüncü kişiler üzerinde bıraktığı izlenimle ilgili bir konudur. Eğer mahkeme güven veren, objektif bir görünüme sahip değilse; tarafgirlik konusunda her türlü şüpheyi ortadan kaldıracak bir görüntü arz etmiyorsa; o mahkemenin nesnel olarak tarafsız olmadığından bahsedilir. **İnceoğlu**, s. 188. Buna karşın öznel tarafsızlık, görmekte olduğu bir davadaki kişisel tutumuyla alakalıdır. Bu kişisel tutum başta hakimnin sahip olduğu dünya görüşü, alt-kültürü ve davanın taraflarına karşı olan yargıları ile şekillenmektedir. Bir hakimin öznel tarafsızlığının sağlanması onun evrensel hukuk ilkelerini, insan hakları ve hukuk devleti ilkesini özümsemiş olması ile mümkün olabilir. Aksi halde tarafsız davranamaması kuvvetle muhtemeldir. Ozan **Ersöz**, "Hukuk Devleti İlkesi ve Yargı Tarafsızlığının Normatif Hukuk Ötesi Boyutu", Yargısal Düşüm: Türkiye'de Anayasa Reformuna İlişkin Değerlendirme ve Öneriler, Editör: Serap Yazıcı, TESEV, İstanbul (Mayıs) 2010, s. 9.

70 İ. Özden **Kaboğlu**, Anayasa Yargısı, 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2000, s. 33; **İstanbullu**, s. 61.

71 **Kılıç**, s. 80-95.

dirde salt çoğunlukla seçilen Cumhurbaşkanı, iktidar partisi veya iktidardaki koalisyon ortakları tarafından belirlenmiş olmaktadır. Dolayısıyla bu Cumhurbaşkanının seçtiği Anayasa Mahkemesi üyelerinin de tarafsızlığı ve bağımsızlığı tartışma yaratmaktaydı.⁷² Ancak 2007 yılında yapılan anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi öngörülmüştür. Bu değişikliğin, Cumhurbaşkanı tarafından seçilecek Anayasa Mahkemesi üyeleri ile ilgili tarafsızlık ve meşruiyet tartışmalarını, değişiklik öncesine göre azaltacağı düşünülmekteydi. Takip eden süreçte, Cumhurbaşkanı adaylarının izlediği propaganda siyasetinin ve seçim sürecinde siyasi partilerle kurdukları ilişkilerin, beklentileri boşa çıkardığı görülmüştür. 16 Nisan 2017 tarihli halkoylaması ile kabul edilen 6771 sayılı Kanun ile 1982 Anayasası'nda değişik yapılmış; Anayasa'nın Cumhurbaşkanı seçilenin partisiyle ilişkisinin kesileceği yönündeki 101/4 maddesi yürürlükten kaldırılmış; yine aynı maddenin üçüncü fıkrasına siyasi parti gruplarının Cumhurbaşkanlığı için aday gösterebileceği düzenlemesi eklenmiştir. Böylelikle Türkiye'de partili cumhurbaşkanı dönemine anayasal olarak geçilmiştir. Bu değişiklik Cumhurbaşkanının Anayasa Mahkemesi'ne seçtiği üyeler üzerinden, Anayasa Mahkemesi'nin tarafsızlığı ve bağımsızlığı üzerindeki tartışmaları iyice alevlendirmiştir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti tarihinde bugüne kadar görülmemiş olmakla beraber Anayasal olarak Cumhurbaşkanı'nın Yüce Divan'da yargılanması mümkündür. Böyle bir ihtimalin gerçekleşmesi durumunda, üyelerinin yaklaşık 4/5'i Cumhurbaşkanı tarafından seçilen Anayasa Mahkemesi'nin, tarafsızlık ve bağımsızlığı ciddi bir tartışma konusu olacağı aşikârdır.⁷³ 2007 ve 2017 Anayasa değişikliğinden önce doktrinde, Anayasa Mahkemesi'ne, tarafsız Cumhurbaşkanı'nca üye atanmasının, mahkemenin bağımsızlığını sağlayacağı yönünde görüşler ileri sürüldüğünü görmekteyiz⁷⁴. Özellikle 2017 Anayasa değişikliğinden sonra bu görüşlerin artık mesnetsiz kaldığını söyleyebiliriz.

⁷² Yavuz **Atar**, *Anayasa Mahkemesi ve Danıştay'ın Kuruluşu üzerine Tartışmalı Bir İnceleme ve Anayasa Değişikliği Önerisi*, TBMM I. Uluslararası Anayasa Hukuku Sempozyumu, TBMM Yayını, Ankara 2003, s. 67.

⁷³ İlhan **Özay**, *Yargı Güvencesi-Bağımsızlığı ve Anayasa Mahkemesi*, Anayasa Yargısı, S. 8, 1991, s. 114; **Yanık**, s. 297; Bahri **Öztürk**/M. Ruhan **Erdem**, *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, 10. Baskı, Ankara 2006, s. 798.

⁷⁴ **Tekeş**, s. 46-47.

Anayasa Mahkemesi'ne üye seçimi konusunda, Cumhurbaşkanına bu kadar çok kontenjan ayırmaktansa, bu üyelerin bir kısmının seçimini, nitelikli çoğunlukla seçmek koşulu ile TBMM'ye bırakmak; bir kısmının seçimini doğrudan Cumhurbaşkanına bırakmak ve bir kısmını da yüksek mahkemelere bırakmak makul görünmektedir. Bu seçimde, kontenjanlar, anılan kurumlar arasında eşit dağıtılabileceği gibi birine ağırlık verilecekse, bu TBMM kontenjanı olmalıdır.

Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'nce yerine getirilmesinden kaynaklanan eleştirilerin bir kısmı da bu Mahkemede görev yapan üyelerin niteliklerinin ceza yargılaması yapma konusunda yeterli olmadığı noktasında toplanmaktadır. Bu bağlamda, Yüce Divan yargılamasının bir ceza yargılaması olduğu ve iyi bir ceza yargılamasının da ancak bu konuda yetkin ceza hukukçularınca yapılabileceği ancak Anayasa Mahkemesi'nin üye yapısının bu tespitle paralellik arz etmediği; bu nedenle de Anayasa Mahkemesi'nce yapılan Yüce Divan yargılamasının adil yargılanma hakkı ilkesini zedelediği öne sürülmektedir.⁷⁵ Yüce Divan'da yargılanan üst düzey kamu görevlilerinin eylemlerinin “kamu hizmeti”, “kamu yararı” gibi kamu hukuku kurum ve kuralları da dikkate alınarak yargılanması gerektiğinden, bu görevin, ceza uzmanlarının yanında anayasa hukuku, idare hukuku ve özel hukuk uzmanları ve üst düzey kamu görevlilerinin de yer aldığı bir heyet tarafından yapılması daha uygun olacağı yönünde de görüşler mevcuttur.⁷⁶

Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşundan günümüze (çalışmanın kaleme alındığı 2021 yılı itibarıyla) Anayasa Mahkemesi'nde asıl ve yedek üye olmak üzere Mahkemenin resmi web sitesinde yaptığımız tespite göre, halen görev yapan üyeler de dâhil olmak üzere toplam 131 üye görev yapmıştır. Bu üyelerin daha önce belirttiğim üzere, özgeçmişlerinin incelenmesi neticesinde, mezun olduğu fakülteler esas alındığında mahkemede

---

⁷⁵ **Öztürk**, s. 76; **Yank**, s. 298; **Arslan**, s. 122; **Taner Candemir**, Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Sıfatıyla Yaptığı Yargılama, Ankara Barosu Dergisi, 1995/2, s. 35; **Cem Eroğul**, “Anayasa Mahkemesi'nin Yirminci Yıldönümü ve Birkaç Öneri”, AÜSBFD, S. 3-4, C. 37, 1982, s. 136.

⁷⁶ **Candemir**, s. 35; **Mustafa Bumin**, “Anayasa Mahkemesi'nin 39. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşması”, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/eski-baskanlarin-konusmalari/mustafa-bumin/>, E.T.12.09.2021; **Tülay Tuğcu**, “Anayasa Mahkemesi'nin 44. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşması”, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/eski-baskanlarin-konusmalari/h-tulay-tugcu/>, E.T. 12.09.2021.

görev yapan hâkimlerin %81,7'sinin hukukçu; %18,3'ünün ise hukukçu olmayan⁷⁷ üyelerden oluştuğu görülmektedir. Sadece ceza alanında uzman (savcılık ve ceza mahkemelerinde hâkimlik görevi yapan) üyelerin toplam üyeler içinde oranının % 27,5 olduğu; ceza alanında çalışmış (hâkim ve savcılık yapmış) olmakla birlikte aynı zamanda hukuk mahkemelerinde ve idari yargıda görev yapan yani hem ceza hem hukuk hem de idari yargı kolundaki mahkemelerde görev yapmış üyelerin toplam üyeler içinde % 49,6 olduğu; buna avukatlık yapmış olan üyeler de eklendiğinde oranın % 54,1'e ulaştığı görülmüştür. Bu da üyelerin yaklaşık olarak yarısının ceza hukuku bilgisine sahip olduğunu göstermektedir. Yukarıda belirtildiği üzere, 2019 yılında yapılan bir çalışmada üyelerin yarısının hukukçu dahi olmadığı tespit edilmiştir.⁷⁸ Dolayısı ile üye yapısına yönelik eleştirilerin Yüce Divan yargılaması çerçevesinde haklı olduğu görülmektedir. Anayasa Mahkemesi üyelerinin tamamını ceza hukukçularından seçemeyeceğimize göre, mevcut sistem içerisinde bu eleştiriye bir çözüm bulunması, pek olası gözükmemektedir.

Üye yapısı ile ilgili en önemli eleştirilerden biri de Anayasa Mahkemesi'ne üye seçiminde tabii hâkim ilkesinin çiğnenmesi olarak görülebilecek şekilde, hâkim unvanı taşımayan, hukuk öğrenimi almamış kişilerin mahkemeye üye seçilmesi ve bu seçimde siyasi mülahazaların öne çıkmasıdır. Çünkü tabii hâkim ilkesinin bir gereği olarak, hâkim hukuk bilgisi ile donanmış olmalıdır.⁷⁹ Yukarıda belirtildiği üzere toplam üyelerin %18,3'ü hukuk öğrenimi görmemiş üyelerdir.

Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapmasına yönelik bir başka eleştiri de Yüce Divan yargılamasının Anayasa Mahkemesi'nin asıl görevini yerine getirmesinde Mahkeme'yi zafiyete uğratacağı yönündedir. Gerçekten de Anayasa Mahkemesi'nin asıl görevi; kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve TBMM içtüzüğünün anayasaya şekil ve esas; anayasa değişikliklerinin de sadece şekil bakımından anayasaya uygunluk denetimini yapmaktır. (1982 Anayasası, m. 148/1). 2010 Yılında yapılan anayasa değişikliği ile Anayasa Mahkemesi'ne verilen bir diğer görev bireysel başvuruları karara bağlamaktır (m. 148/1) Anayasa Mahkemesi'nin ayrıca; siyasi partilerin mali denetimini

⁷⁷ Hukukçu olmayan üye sayısı toplam 24 olup; bu üyelerin 19 tanesi Siyasal Bilgiler; 5 tanesi de İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi mezunudur.

⁷⁸ **Gözler**, "Hukukçu Olmayan Hâkimler Sorunu-1 (Hukuk Fakültesi Mezunu Olmayan Anayasa Mahkemesi Üyeleri)".

⁷⁹ **Öztürk**, s. 75-76.

yapmak (m. 69/3), siyasi partilerin kapatılması hakkındaki davalara bakmak (m. 69/4), TBMM üyelerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına ve üyeliklerinin düşmesine ilişkin Türkiye Büyük Millet Meclisi kararlarının iptali istemlerini karara bağlamak (m. 85/1) gibi görevleri de vardır. Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının tanınmış olması, Anayasa Mahkemesi'nin iş yükünü oldukça artırmıştır. Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruların başladığı 23/9/2012 tarihinden 31/3/2021 tarihine kadar Mahkemeye toplam 308.672 başvuru yapılmıştır. Bu başvuruların halen 43.372'si derdesttir.⁸⁰ Mahut görevler ve bireysel başvurulardan kaynaklı iş yükü birlikte düşünüldüğünde Yüce Divan yargılaması görevinin de Anayasa Mahkemesi'nde olması, Anayasa Mahkemesi'ne ekstra bir yük getirdiği ortadadır.

V. YÜCE DİVAN SİSTEMİNE YÖNELİK ELEŞTİRLİLERE KARŞI YAKLAŞIMLAR VE ANAYASA TASLAKLARINDAKİ ÖNERİLER

1961 Anayasası ile uygulanmaya başlanan, 1982 Anayasası ile devam ettirilen ve Yüce Divan görevini Anayasa Mahkemesi'ne veren sisteme ilişkin eleştirilere yukarıda üç ana başlık halinde değinilmiştir. Bu eleştiriler bağlamında Yüce Divan yargılaması konusunda, bu görevin Anayasa Mahkemesi'nden alınıp başka bir organa verilmesi; Anayasa Mahkemesi'nin uhdesinde bırakılması ve gerektiğinde kurulacak karma bir mahkemeye verilmesi noktasında toplanan üç farklı yaklaşım mevcuttur.

Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'nden alınarak başka bir organa verilmesini savunan yaklaşım; Yüce Divan görevini yapan Anayasa Mahkemesi'nin esas görevini, üye yapısını ve üyelerin niteliğine yönelik eleştirileri hareket noktası olarak almaktadır. Bu yaklaşıma göre, Anayasa Mahkemesi'nin esas görevi, Anayasaya uygunluk denetimi yapmaktır. Dolayısıyla esas görevi ceza yargılaması olmayan bir mahkemenin ceza hukuku alanında uzmanlaşmamış bir üye yapısı ile ceza yargılaması yapması, kamu yararı, kişi güvenliği, temel hukuk prensipleri hatta doğal

---

⁸⁰ Anayasa Mahkemesi, Bireysel Başvuru İstatistikleri, https://www.anayasa.gov.tr/media/7412/bb_istatistik_2021-1-yeni.pdf, E.T. 21.07.2021.

yargıç ilkesi ile bağdaştırılması güçtür.⁸¹ Bu nedenle Yüce Divan görevinin, ceza hukuku alanında uzman olması ve yargılama birliğinin bir gereği olarak, 1982 Anayasası'nın da hazırlanması sırasında yoğun bir şekilde dile getirildiği üzere⁸² Yargıtay'a verilmesi gerektiği yönünde görüşler mevcuttur.⁸³

Yüce Divan görevinin yukarıdaki eleştirilere rağmen Anayasa Mahkemesi'nin uhdesinde kalmasını savunanlar da vardır. Bu görüşü savunanlara göre, yüksek dereceli kamu görevlilerini yargılayan Yüce Divan, anayasa hukuku, idare hukuku ve ceza hukuku alanlarını ilgilendiren çok yönlü davalara bakmaktadır. Bu nedenle Yüce Divan yargılamasının, kamu hukuku özellikle idare hukuku ve ceza hukuku bilgisi ve birikimi olan üyelerden oluşan, karma bir yapıya sahip Anayasa Mahkemesi tarafından yapılması daha makul görülmektedir.⁸⁴

Karma yaklaşım diyebileceğimiz bir başka yaklaşım ise Yüce Divan görevinin ne Yargıtay'a ne de Anayasa Mahkemesi'ne verilmesine gerek olmadığını ileri sürmektedir. Bu yaklaşıma göre, Yüce Divan, sürekli görev yapan bir mahkeme değildir. Dolayısı ile Yüce Divan yargılaması için sürekli bir mahkemenin varlığına da gerek yoktur. Bu nedenle ihtiyaç hâsıl olduğunda, Yüce Divan sıfatıyla görev yapmak üzere Yargıtay'dan ve Danıştay'dan karma bir mahkeme oluşturulabilir.⁸⁵ Nitekim 1876 Kanuni

81 O. Kadri **Keskin**, "Yüce Divan Sıfatıyla Yargılama Görevi Anayasa Mahkemesinden Alınmalıdır", Yargıtay Dergisi, C. 19, S. 4, Ekim 1993, s. 474-475, <http://www.yargitaydergisi.gov.tr/dergiler/yd/ekim1993.pdf>, E.T. 09.08.2021. Aynı yönde görüşler için bakınız: Mustafa **Özen** 1982 Anayasasına Göre Yüce Divan Yargılamasındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Terazi Hukuk Dergisi, Seçkin Yayınları, C. 3, S. 17, Ocak 2008, s. 3.

82 **Arslan**, s. 43.

83 Sami **Selçuk**, 2002 Yılı, Adli Yıl Açış Konuşması, http://www.yargitay.gov.tr/tarihce_aak/2002konusma.html, E.T. 16.07.2011; Hasan **Gerçekler**, Adli Yıl Açış Konuşması 2009-2010, Yargıtay Başkanlığı, 7 Eylül 2009, s. 43, <https://www.yargitay.gov.tr/documents/acilisKonusma/2009-2010.pdf>, E.T. 08.08.2021; **Özen**, s. 36; Osman Korkut **Kanadoğlu**, Anayasa Mahkemesi, Beta Yayınları 1. Baskı, İstanbul 2004, s. 207; **Keskin**, s. 476.

84 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 148. Birleşim, C. 10, s. 184-186; aktaran **Arslan**, s. 146; **Bumin**, Anayasa Mahkemesi'nin 39. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşması; **Tuğcu**, Anayasa Mahkemesi'nin 44. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşması.

85 Fazıl Hüsnü **Erdem**/Yunus, **Heper**, Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları ve Anayasa Önerileri Madde Karşılaştırmalı, 1. Bası, Seta Yayınları, Ankara 2011, s. 381-382, https://setav.org/assets/uploads/2016/11/20151130151845_turkiye-cumhuriyeti-

Esasi ve 1924 Anayasaları döneminde de bu yöntem tercih edilmiş ve uygulanmıştır.

Türkiye'deki mevcut Yüce Divan sistemine yönelik eleştirilere bakıldığında bunların genellikle yargılamanın hangi mahkemede yapılması gerektiği konusunda yoğunlaştığı görülmektedir. Çünkü yargılamanın yapılacağı mahkemenin değişmesi, örneğin bu görevin Yargıtay'a verilmesinin hem soruşturma aşamasına hem kovuşturma aşamasına hem de mahkemenin üye yapısı ve üyelerin niteliğine yönelik yukarıda bahsedilen eleştirilere karşı kendiliğinden çözüm getireceğine inanılmaktadır. Yani mevcut yapı içerisinde bir sürü ince ayar yapmaktansa sistemi değiştirip tamamen iki dereceli yargılama sisteminin sunduğu nimetlerden faydalanmak daha kolay bir çözüm olarak görülmektedir.

Türkiye'de 1982 Anayasası hem yapılış yöntemi hem de içerdiği anti-demokratik hükümlerden dolayı yürürlüğe girdiği günden beri çok sert şekilde eleştirilmektedir. Özellikle anayasa değişikliğinin gündeme geldiği dönemlerde olmak üzere, çeşitli, sivil toplum kuruluşları ve bilim kurullarınca yeni anayasa taslakları hazırlanmakta ve her geçen gün bu taslakların bir yenisi kamuoyuyla paylaşılmaktadır. Bu taslaklarda yukarıda bahsedilen eleştiriler ve öneriler bağlamında Yüce Divan'a ilişkin çeşitli hükümlere ve önerilere de yer verilmektedir.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) (TOBB Anayasa Taslağı m. 148/3), Türkiye Sanayiciler ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) (TÜSİAD Anayasa Taslağı, m. 148/3), Türkiye İş Adamları ve Sanayiciler Konfederasyonu (TUSKON) (TUSKON Anayasa Taslağı, m. 117/4), Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) Anayasa Taslağında⁸⁶, 1961 ve 1982 Anayasalarında benimsenin Yüce Divan uygulamasının aynen sürdürülmesi yani bu görevin yine Anayasa Mahkemesi'nce yerine getirilmesi önerilmektedir. Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Anayasa Taslağında da Yüce Divan ile ilgili olarak sadece Genelkurmay başkanı

---

anayasalari-ve-anayasa-onerileri-pdf.pdf, E.T. 21.07.2021); Arslan, s. 149-151; Yank, s. 320.

⁸⁶ TESEV, TESEV Anayasa Komisyonu Raporu: Türkiye'nin Yeni Anayasasına Doğru, TESEV Yayınları, 2011, s. 23.

ve kuvvet komutanlarının görev suçlarından dolayı Yüce Divan'da yargılanması usulünden vazgeçilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir.⁸⁷ Dolayısıyla taslakta zımnî olarak Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'nin uhdesinde kalmasının önerildiğini söyleyebiliriz.

Bilim Kurulunun hazırlamış olduğu taslakta Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'nden alınması ve karma bir organa verilmesinin önerildiği görülmektedir.⁸⁸ Taslağa göre, “*Yüce Divan, Yargıtay Ceza Genel Kurulu Başkanının başkanlığında, Yargıtay Ceza Genel Kurulu üyeleri arasından seçilecek beş üye ile Anayasa Mahkemesinin kendi üyeleri arasından seçeceği beş üye olmak üzere onbir üyeden oluşur.*” (Bilim Kurulu Taslağı, m. 119/1). Taslakta Yüce Divan yargılamasının iki dereceli olması da öngörülmektedir. Buna göre; “*Yüce Divan kararlarına karşı Yargıtay Ceza Genel Kurulunun seçeceği Yüce Divan üyesi olarak görev yapmayan yedi Ceza Dairesi Başkanı ile Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan üyeliği yapmayan üyeleri arasından seçilen yedi üyenin katılmasıyla oluşan Kurula itiraz edilebilir. Kurula Anayasa Mahkemesi Başkanı başkanlık eder. Bu Kurulun kararları kesindir*” (Bilim Kurulu Anayasa Taslağı, m. 119/4).

Türkiye Barolar Birliği (TBB) taslağında⁸⁹ Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'ne verilmesi öngörülmemiş ancak bu görevin hangi mahkemece yapılacağı konusunda da bir hüküm vaaz edilmemiştir. Buradan bu görevin genel mahkemelere bırakılmasının önerildiğini çıkarabiliriz.

Türkiye'deki Yüce Divan Sistemine yöneltilen eleştiriler ve sistemler birlikte değerlendirildiğinde, karma bir sistemi benimsemenin mevcut eleştirilere konu sorunları çözmeye yönelik en isabetli çözüm olacağı değerlendirilmektedir. Bir kere Yüce Divan, sürekli görev yapan bir mahkeme değildir. Anayasa Mahkemesi'nin geçmişine baktığımızda Mahkeme'nin, yaklaşık 60 yıllık tarihi boyunca Yüce Divan sıfatıyla toplam

⁸⁷ **Stratejik Düşünce Enstitüsü**, Vesayetsiz ve Tam Demokratik Bir Türkiye İçin İnsan Onuruna Dayanan Yeni Anayasa, Stratejik Düşünce Enstitüsü, Mayıs, 2011, s. 29.

⁸⁸ Fazıl Hüsnü **Erdem**/Yunus, **Heper**, s. 381-382.

⁸⁹ Türkiye Barolar Birliği, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi, http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/2007_Anayasa%20Taslagi_TBB.pdf, E.T. 27.07.2021.

15 davaya baktığı görülmektedir.⁹⁰ Dolayısı ile Yüce Divan yargılaması için sürekli bir mahkemenin varlığına da gerek yoktur.

Kanaatimce Türkiye için Bilim Kurulunun sunduğu karma yapılı sistem yukarıda dile getirilen eleştirilere çözüm sunması açısından önemlidir. Üye yapısı açısından çok ufak farklılıklar olmakla birlikte aşağıda sunduğum Yüce Divan önerisinin, Bilim Kurulunun önerisi esas alınarak yapıldığını belirtmek isterim. Buna göre, ihtiyaç hâsıl olduğunda, Yüce Divan sıfatıyla görev yapmak üzere Yargıtay Ceza Genel Kurulu başkanının başkanlığında, beşi Yargıtay Ceza Genel Kurulu ve biri Yargıtay Hukuk Genel Kurulundan olmak üzere altı üye Yargıtay'dan; biri İdari Dava Daireleri Kurulu, biri Vergi Dava Daireleri Kurulu'ndan olmak üzere iki üye Danıştay'dan; birinci bölümünden bir ve ikinci bölümünden bir olmak üzere toplam iki üye Anayasa Mahkemesi'nden olmak üzere toplam on bir üyeli karma yapılı bir Yüce Divan oluşturulabilir. Bu üyelerin belirlenmesi kura usulüyle olabilir. Bu şekilde bir yapı oluşturulduğunda, üyelerin başkan ile birlikte altı tanesi yani salt çoğunluğu uzman ceza hukukçusu olacaktır. Yargıtay Ceza Genel Kurulu dışında, Hukuk Genel Kurulu'ndan ve Danıştay İdari ve Vergi Dava Daireleri Kurulu'ndan üye seçilmesinin sebebi yargılama esasen bir ceza yargılaması olmakla birlikte üst düzey kamu görevlilerinin görevleri ile ilgili işledikleri suçların bazen özel hukuk, idare hukuku ve vergi hukuku konularında uzman hukukçu bilgisini gerektirmesi; Anayasa Mahkemesi'nden üye seçilmesinin sebebi ise yargılama esnasında bireysel başvuruya konu olabilecek temel hak ve özgürlük ihlali önüne geçilmesi ve görev suçlarının anayasal bir yetkinin kullanımı sebebiyle ortaya çıkmasından dolayıdır. Bu mahkeme oluşturulurken, Soruşturma evresindeki işlemler Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yapılabilir. Bu mahkemenin verdiği kararlara karşı da yine Anayasa Mahkemesi başkanının başkanlığında, yedisi Yargıtay Ceza Genel Kurulu, yedisi Anayasa Mahkemesi'nden olmak üzere toplam onbeş üyeli karma bir "Yüce Divan Temyiz Mahkemesi" oluşturulabilir ya da Anayasa Mahkemesi temyiz mahkemesi olarak görevlendirilebilir. Temyiz mahkemesi, aynı zamanda yapılan itirazları da karara bağlamakla görevli kılınabilir. Bu önerinin, Türkiye'deki Yüce Divan yargılamasının

⁹⁰ Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan Kararları, E.1964/1 K.1965/3; E.1981/1 K.1982/2; E.1981/2 K.1982/1; E. 1982/1 K. 1983/2; E.1982/2 K.1983/1; E.1985/1 K.1986/1; E.1993/1 K.1995/1; E. 2004/5 K. 2006/2; E.2004/2 K.2006/3; E. 2004/1 K. 2006/1; E.2004/4 K.2007/2; E.2004/3 K.2007/1; E.2005/1 K.2005/1; E. 2011/1 K. 2012/1; E. 2017/2 K. 2017/1. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar/yuce-divan/>, E.T. 13.09.2021.

hem soruşturma hem kovuşturma evresine yöneltilen eleştirilere çözüm getireceği hem de iki dereceli yargılamayı gerçekleştirerek adil yargılanma hakkının gerçekleşmesine imkân vereceği düşünülmektedir.

SONUÇ

Yüce Divan yargılamasında amaç; üst düzey kamu görevlileri için yaptıkları görevin gerektirdiği sorumluluğa binaen bağımsız, tarafsız, adil ve teminatlı bir yargılama gerçekleştirmektir. Bunu sağlamak için de karşılaştırmalı hukukta: “yasama organı sistemi”, “temyiz mahkemesi sistemi”, “yüce divan sistemi” ve “Anayasa Mahkemesi sistemi” olmak üzere dört temel Yüce Divan sisteminin uygulandığı görülmektedir. Bunlar arasında da en çok uygulanan sistemin, bu görevin Anayasa Mahkemesi’nce yerine getirildiği “Anayasa Mahkemesi sistemi” olduğu görülmektedir. Osmanlı-Türk Anayasa tarihine bakıldığında, Yüce Divan olarak; ayrı bir “Yüce Divan sistemi” (1876 Kanun-i Esâsi ve 1924 Anayasası), “Anayasa Mahkemesi sistemi” (1961 ve 1982 Anayasaları) ve kısa bir dönem de olsa “Yasama Organı sistemi”nin (1921-1924 arası) uygulandığı görülmektedir.

Türkiye’deki Yüce Divan sistemine yönelik eleştirilerin esasen, soruşturma evresine yönelik eleştiriler, kovuşturma evresine ilişkin eleştiriler ve yargılamayı yapan mahkemeye yönelik eleştiriler olmak üzere üç temel noktada toplandığı görülmektedir. Soruşturma evresine ilişkin eleştiriler, soruşturma aşamasında Cumhuriyet başsavcılığının devre dışı bırakılmış olması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Mevcut sistem içerisinde soruşturma aşamasında, Cumhuriyet başsavcılığının etkin kılınmasıyla bu aşamaya yönelik eleştirilere çözüm üretilebilir gözükmektedir.

Kovuşturma evresine yönelik eleştirilerin, bu evrede verilen ara kararlar ile yargılamayı sonlandıran hükmün, kesin hüküm niteliğinde olması, başka bir ifade ile bu kararlara karşı itiraz ve istinaf, temyiz gibi olağan kanun yollarının kapatılmış olması noktasında toplandığı görülmektedir. Bu da diğer mahkemelerde yargılanan sanıklar için tanınan bir hakkın, Yüce Divan’da yargılanan sanığa tanınmadığı; bunun da hukuk devleti, adil yargılanma hakkı ve eşitlik ilkesine aykırı olduğu eleştirilerine sebep olduğu belirtilmektedir. Anayasanın 153/1 maddesine göre Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir. Dolayısı ile Anayasa Mahkemesi’nin kararlarına karşı başka bir yüksek mahkemeye başvurmak mümkün değildir. Anayasa’da yapılacak bir değişiklik ile Anayasa Mahkemesi’nin Yüce Divan sıfatıyla verdiği kararlara karşı bir kanun yolu öngörmek de pek makul

gözükmemektedir. Bu nedenle mevcut Yüce Divan sistemi içerisinde bu eleştirilere çözüm bulmak mümkün görünmemektedir.

Mahkemeye yönelik eleştirilerin ise üyelerin seçim şekli, nitelikleri ve Yüce Divan yargılamasının Anayasa Mahkemesi'nin asıl görevini yerine getirmesini olumsuz yönde etkilemesi noktalarında toplandığı görülmektedir. Bu sorunların da mevcut yapı içerisinde üyelerin seçilmesinde TBMM, Cumhurbaşkanlığı ve yüksek yargı arasında dengeli bir kontenjan paylaşımı ve seçilen üyelerinin nitelikleri konusunda alınacak önlemlerle büyük oranda çözülmesi mümkün gözükmemektedir.

Yüce Divan, sürekli görev yapan bir mahkeme değildir. Dolayısı ile Yüce Divan yargılaması için sürekli bir mahkemenin varlığına da gerek yoktur. Buradan hareketle, Bilim Kurulunun karma yapılı önerisi doğrultusunda bir Yüce Divan sisteminin oluşturulması önerilmektedir. Kanaatimce, ihtiyaç hâsıl olduğunda, Yüce Divan sıfatıyla görev yapmak üzere Yargıtay Ceza Genel Kurulu başkanının başkanlığında, beşi Yargıtay Ceza Genel Kurulu ve biri Yargıtay Hukuk Genel Kurulundan olmak üzere altı üye Yargıtay'dan; biri İdari Dava Daireleri Kurulu, biri Vergi Dava Daireleri Kurulu'ndan olmak üzere iki üye Danıştay'dan; birinci bölümünden bir ve ikinci bölümünden bir olmak üzere toplam iki üye Anayasa Mahkemesi'nden, olmak üzere toplam onbir üyeli karma yapılı bir Yüce Divan oluşturulabilir. Bu mahkeme oluşturulurken, soruşturma evresindeki işlemler Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yapılabilir. Bu mahkemenin verdiği kararlara karşı da yine Anayasa Mahkemesi başkanının başkanlığında yedisi Yargıtay Ceza Genel Kurulu yedisi Anayasa Mahkemesi'nden olmak üzere toplam onbeş üyeli karma bir "Yüce Divan Temyiz Mahkemesi" oluşturulabilir ya da temyiz merci Anayasa Mahkemesi olabilir. Temyiz merci aynı zamanda yapılan itirazları da karara bağlamakla görevli kılınabilir. Bu önerinin, Türkiye'deki Yüce Divan yargılamasının hem soruşturma hem kovuşturma evresine yöneltilen eleştirilere çözüm getireceği hem de ceza alanında iki dereceli yargılama imkânını getirerek adil yargılanma hakkının gerçekleştirilmesine imkân vereceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Anayasa Mahkemesi, Bireysel Başvuru İstatistikleri, https://www.anayasa.gov.tr/media/7412/bb_istatistik_2021-1-yeni.pdf, E.T. 21.07.2021.

Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan Kararı, E. 2011/1, K. 2012/1, 19.12.2012, https://www.anayasa.gov.tr/media/6368/yuce_divan_2011.pdf, E.T. 25.06.2021.

Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan Kararları, E.1964/1 K.1965/3; E.1981/1 K.1982/2; E.1981/2 K.1982/1; E. 1982/1 K. 1983/2; E.1982/2 K.1983/1; E.1985/1 K.1986/1; E.1993/1 K.1995/1; E. 2004/5 K. 2006/2; E.2004/2 K.2006/3; E. 2004/1 K. 2006/1; E.2004/4 K.2007/2; E.2004/3 K.2007/1; E.2005/1 K.2005/1; E. 2011/1 K. 2012/1; E. 2017/2 K. 2017/1. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar/yuce-divan/>, E.T. 13.09.2021.

Armağan, Servet. 1961 Anayasası ve Bakanlar Kurulu, İstanbul 1978.

Arslan, Çetin. Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi. Nobel Yayınları, Ankara 1999.

Aslan, M. Yasin. ““Yüce Divan” Olarak Anayasa Mahkemesi”. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 82, 2009, s. 235-246. http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/App_Themes/TumDergiler/82.pdf, E.T. 25.04.2021.

Atar, Yavuz. Anayasa Mahkemesi ve Danıştay’ın Kuruluşu üzerine Tartışmalı Bir İnceleme ve Anayasa Değişikliği Önerisi, TBMM I. Uluslar arası Anayasa Hukuku Sempozyumu. TBMM Yayını, 2003.

Barsotti, Vittoria/**Carozza**, G. Paolo/**Cartabia**, Marta/**Simoncini**, Andrea. Italian Constitutional Justice in Global Context. Oxford University Press, New York 2016.

Barthélemy, Joseph/**Duez**, Paul. Traité de Droit Constitutionnel. Paris 1933.

Biber, Numan. Meclis Soruşturması ve Yüce Divan Yargılaması. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi SBE, 2015.

Bilge, Necip. “Bakanların Görev ve Sorumluları”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. C. X, S. 1, 1953, <https://9lib.net/document/dy4gvmky-baslik-bakanlarin-goerev-sorumlariyazar-bi-lge-necipilt-huk-fak-yayin.html>, E.T. 05.05.2021, s. 123-168.

Bumin, Mustafa. “Anayasa Mahkemesi’nin 39. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşması”. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/eski-baskanlarin-konusmalari/mustafa-bumin/>, E.T. 12.09.2021.

Candemir, Taner. “Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Sıfatıyla Yaptığı Yargılama”. Ankara Barosu Dergisi, 1995/2, s. 31-40.

Constitutional Reform Act 2005, Chapter 4 Part 3 The Supreme Court. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/4/part/3/data.pdf> E.T. 25.04.2021

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 148. Birleşim, C. 10.

“**Divan Kavramı**”. <http://www.osmanlicaturkce.com/?k=divan&t=@>, E.T. 20.06.2011.

Eminağaoğlu, Ömer Faruk. “Yüce Divan ve Sorunlar”. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 59, 2005, s. 210-2013, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2005-59-159>, E.T. 12.07.2021.

Erdem, Fazıl Hüsnü/Yunus **Heper**. Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları ve Anayasa Önerileri Madde Karşılaştırmalı. Seta, Yayınları, Ankara, 2011, https://setav.org/assets/uploads/2016/11/20151130151845_turkiye-cumhuriyeti-anayasalari-ve-anayasa-onerileri-pdf.pdf, E.T. 21.07.2021.

Erem, Faruk, Anayasa Mahkemesi’nin Yüce Divan Olarak İncelenmesi. Ajans Türk Matbaası, Ankara 1963.

Eroğul, Cem. “Anayasa Mahkemesi’nin Yirminci Yıldönümü ve Birkaç Öneri”. AÜSBFD. S. 3-4, C. 37, 1982, (131-137).

Erol, Çağdaş. Türk Anayasa Hukuku’nda Yüce Divan. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2012.

Ersöz, Ozan. “Hukuk Devleti İlkesi ve Yargı Tarafsızlığının Normatif Hukuk Ötesi Boyutu”, Yargısal Düğüm: Türkiye’de Anayasa Reformuna İlişkin Değerlendirme ve Öneriler. Editör: Serap Yazıcı, TESEV, İstanbul (Mayıs) 2010.

Gerçekler, Hasan. Adli Yıl Açış Konuşması 2009-2010, Yargıtay Başkanlığı, 7 Eylül 2009, <https://www.yargitay.gov.tr/documents/acilisKonusma/2009-2010.pdf>, E.T. 08.08.2021.

Gökçen, Ahmet. “1296 (1879) Tarihli Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu Muvakkat”. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 4., S. 1-2, Konya, 1994, s. 203-289.

Gölcüklü, Feyyaz/Gözübüyük, A. Şeref. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, Ankara 2007.

Gözübüyük A. Şeref/Kili, Suna. Türk Anayasa Metinleri (1839-1980). 2. Bası, Ankara 1982.

Gözübüyük, A. Şeref. Anayasa Hukuku. 4. Baskı, Ankara 1993.

Gözler, Kemal. “Hukukçu Olmayan Hâkimler Sorunu-1 (Hukuk Fakültesi Mezunu Olmayan Anayasa Mahkemesi Üyeleri)”. <https://www.anayasa.gen.tr/aym-h-o-uyeler.htm> E.T.14.09.2021.

Gültekin, Özkan. “Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Sıfatıyla Yaptığı Yargılamada İddianamenin İadesi ve İtiraz Kanun Yolu”. Terazi Hukuk Dergisi, C. 6, S. 54, 2011, s. 15-24.

Güzeloğlu, Turan. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Yüce Divan’ın Oluşum Biçimi”, Terazi Aylık Hukuk Dergisi, Y. 3, S. 17, 2008.

İnceoğlu, Sibel. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı. Beta Yayınları, İstanbul 2005.

Kaboğlu, İ. Özden. Anayasa Yargısı. 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2000.

İstanbulu, Mehmet Yüce Divan Yargılaması. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi SBE, 2009.

Kanadoğlu, Osman Korkut. Anayasa Mahkemesi. Beta Yayınları, İstanbul 2004.

Kanadoğlu, Osman Korkut. “Yeni Anayasa Arayışları ve Karşılaştırmalı Hukuk Bağlamında Anayasa Mahkemesi”. Anayasa Yargısı Dergisi, S. 25, 2008, s. 61-89.

Kasımoğlu, Musa. Türkiye’de Yüce Divan Yargılaması ve Yeniden Yapılandırma Önerileri. Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi SBE, 2016.

Kaya, Kamuran. “6216 Sayılı Kanun Kapsamında Yüce Divan Yargılaması”. İstanbul Barosu Dergisi, C. 86, S. 6, 2012, s. 255-264.

Kaymak, Faruk. Anayasa Mahkemesi’nin Yüce Divan Görevi. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi SBE, 2003.

Keskin, O. Kadri. “Yüce Divan Sıfatıyla Yargılama Görevi Anayasa Mahkemesinden Alınmalıdır”. Yargıtay Dergisi, C. 19, S. 4, Ekim 1993, s. 474-476, <http://www.yargitaydergisi.gov.tr/dergiler/yd/ekim1993.pdf>, E.T. 09.08.2021.

Kılıç, Erdal. Yüce Divan Sıfatıyla Anayasa Mahkemesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2006.

Kılıç, Haşim “Türk Anayasa Mahkemesi’nin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Öneri”, Anayasa Yargısı. s. 80 – 95, <https://ayam.anayasa.gov.tr/media/4624/turkiyeraporu.pdf>, E.T. 10.09.2021 s. 80-95.

Kommers, P. Donald./**Miller**, A. Russell. The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany. Duke University Press, Durham 2012.

Murphy, John. The Impeachment Process (U.S. Government: How It Works). Chelsea House Publishers, New York 2007.

Özay, İlhan. Yargı Güvencesi–Bağımsızlığı ve Anayasa Mahkemesi. Anayasa Yargısı, S. 8, 1991. s. 103-116.

Özcan, Hüseyin. Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü. 4. Baskı, Ankara 1975.

Özen Mustafa. “1982 Anayasasına Göre Yüce Divan Yargılamasındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri”. Terazi Hukuk Dergisi, Seçkin Yayınları, S. 17, Ocak 2008, Ankara 2008, s. 23-36

Öztürk, Bahri. “Bir Ceza Mahkemesi Olarak Anayasa Mahkemesi ‘Yüce Divan’”. Anayasa Yargısı Dergisi, C. 12, 1995, s. 59-108.

Öztürk Bahri/**Erdem**, M. Ruhan. Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku. Seçkin Yayıncılık, 10. Baskı, Ankara 2006.

Petriçli, Faruk. Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Olarak Görevi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, 1986.

Selçuk, Sami. 2002 Yılı, Adli Yıl Açış Konuşması. http://www.yargitay.gov.tr/tarihce_aak/2002konusma.html, Erişim Tarihi: 16.07.2011.

Stratejik Düşünce Enstitüsü, Vesayetsiz ve Tam Demokratik Bir Türkiye İçin İnsan Onuruna Dayanan Yeni Anayasa, Stratejik Düşünce Enstitüsü, Mayıs, 2011.

Şen, Ersan/**Özdemir** Bilgehan. “Yüce Divan Yargılaması”. Ankara Barosu Dergisi, 2012/1, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/397925>, E.T. 27.06.2021, s. 177-192.

Tavus, Raşit. Yüce Divan. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, 2016.

Tekeş, K. Çetin. Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi. Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi SBE, 2009.

TESEV. TESEV Anayasa Komisyonu Raporu: Türkiye'nin Yeni Anayasasına Doğru, TESEV Yayınları, 2011.

Tuğcu, Tülay. "Anayasa Mahkemesi'nin 44. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşması". <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/eski-baskanlarin-konusmalari/h-tulay-tugcu/>, E.T. 12.09.2021.

Tunç, Hasan. Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı. Yetkin Yayınları, Ankara 1997.

Tülen, Hikmet. Türk Anayasa Hukukunda Bakanların Cezai Sorumluluğu ve Meclis Soruşturması. Mimoza, Konya 1999.

Türkiye Barolar Birliği, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi. http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/2007_Anayasa%20Taslagi_TBB.pdf, Erişim Tarihi: 27.07.2021.

Ülker, İbrahim. "İstiklal Mahkemelerinin Kuruluşu ve Çalışmaları". Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 23, S. 1, 2015, s. 177-200. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/262869>, E.T. 04.05.2021.

Yanık, Murat. Yüce Divan. Derin Yayınları, İstanbul 2008.

"**Yüce Kavramı**". <http://www.tdk.gov.tr/TR/Genel/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE&Kelime=y%c3%bcce>, Erişim Tarihi: 25.04.2021.

2 Mayıs 1927 Tarihli TBMM Dahili Nizamnamesi, <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/KITAP/203859.pdf>, E.T. 06.05.2021.

Selçuk, Sami. Star Gazetesi, 14 Temmuz 2011. <http://www.stargazete.com/guncel/yazar/sami-selcuk/yuce-divan-sorusali-haber-264695.htm>, Erişim Tarihi: 14.07.2011.

<https://anayasa.gov.tr/media/4799/ilhan.pdf>, E.T. 12.09.2021.